

Kan. Juozas Tumas-Vaižgantas.

(Jam šešt j dešimt met baigus).*)

Leistas Dievo K r jo paveiksl ir panašum kiekvienas žmogus tur t pasižym ti savo k rybos gaminiais, b ti mažas k r j lis, papildytojas Dievo k rybos žem je. Bet, deja, tikrumoje taip n ra. Žymus žmoni daugumas beveik jokios k rybos neparodo, o nemaža yra ir toki , kurie ne tik nieko nauja nesukuria, bet dar kas kit sukurta, griaua, ardo, naikina, parodydami tuo vien savo neigiam j bei velnišk j sugeb jim destruktijos darb varyti. Kai kas vadina tai neigiam ja k ryba, nes ji yra teigiamosios bei tikrosios k rybos priešingyb , panašiai, kaip velnias amžinas griov jas yra Dievo K r jo priešingyb . O

*) Sk. „Tiesos Kelias“ 192g m. 9- 11 nr.

kadangi griauti yra daug lengviau, negu statyti, o da lengviau nieko neveikti, tai ir nenuostabu, kad nieko neveik j turim be galo daug, griov j — daugiau, kaip reikia, o tikr k r - j vos mažyt saujel .

B dami reti, kaip auksas, jie ir brangesni, neg auksas. D - liai to kult ringos tautos juos brangina ir gerbia, jais didžiuojas ir g ris. Nestinga j ir Lietuva. J vardai m s visuomenei gerai žinomi, taigi ir n ra reikalo apie visus juos ia kalb ti. Savo laiku jie bus tinkamai vertinti ir pagerbti. Ta iau pro vien j , b tent, pro kan. Juoz Tum , aš negaliu praeiti visai tylomis. Jo š met rugs jo 20 d. vykst s 60 met amžiaus ir drauge 40 met rašto darbo jubiliejus ver ia mane pabr žti bent trump garbaus Jubiliato pamin jim . Mielai imuos to darbo, nes „Pragiedruli “ autorius yra man labai brangus žmogus.

Bet iš kitos šalies mane ima baim , ar aš ištes siu tai padaryti, kaip reikiant, nes Tumo-Vaižganto asmeny tiek yra vairiausi aspekt , kad labai lengva j vienas kitas nepasteb tas praleisti. Nes kalbant apie Tum , reikt jame apib dinti: žmogus, kunigas, kalb tojas, visuomen s veik - jas, politikas, rašytojas, publicistas, beletristas-k r jas, literat ros istorikas, folkloro rink jas, archeologas, kalbininkas, lietuvis, tautininkas, patriotas, profesorius, mokslininkas, kritikas, teologas, ir t.t. ir t.t. Kiek ia išskaityta vairi atžvilgi , tiek ir vairi tem disertacijoms bei monografijoms apie Tum . Tikiuos, ilgainiui m s darbšt s studentai j ir prirašys. Tuo gi tarpu, kol to n ra, kol nesurinkta reikalinga medžiaga, apie piln Tumo apib dinim n r ko n svajoti. Tam mes visai neturim reikaling šaltini . Nes paties Tumo autobijografijos („Lietuvos Albume“ ir jo Rašt XIV-me tome) yra trumput s, pilnos sprag ir tr kum : grei iau tai tik chronologiškas jo gyvenimo vyki , s rašas. Li do Giros parašytoji Tumo- Vaižganto biografija, kad ir yra pilnesn , bet teužima vos 17 psl. ir baigias 1921 metais.¹⁾ O tuo tarpu pilnas Tumo gyvenimo aprašymas mums labai reikalingas. Nes kad ir n ra beveik Lietuvoje inteligento lietuvio,

¹⁾ Sk. Vaižganto Rašt I t., 5 — 22 pusl.

kurs b t Tumo nemat s, ta iau tame gausingame jo draug ar gerb j b rye vargiai bau susiras vienas kitas, kurs tikrai žinot , kas yra mums Tumas ir gal t teisingai vertinti jo nuopelnus Lietuvai. Ypa maža kas težino apie Tum , kaipo bažnytin rašytoj ir veik j . Š pastaroji aplinkyb ir paragino mane imtis plunksnos ir pagaminti „Tiesos Keliui“ š rašin .

Kan. J. Tumo gyvenimas.

Savo kilme kan. Tumas yra aukštaitis, nes gim s Rokiškio apskr., Aluot vals iaus, Sv das par., Malaiši sodžiujė 1869 m., rugs jo m n. 8(20) d. T sodži puošia gražus Malaišos upi kš io sl nys Puikios ir Malaiši apylink s. Juodoni , Yvod , Grauži , Kovyn s, Pakalnin s miškeliai, Popšut s, Pagrubio, Gaidžio, Valiulio kalneliai, Juodoni piliakalnis, Alaušo, Beragio, Juodžio, Vasinto ežerai, klampios tarpin s balos, sm liakalniai, paversmiai, parudim s ir daugyb kitiems menk , bet Jubiliatui brangi vieteli , yra j jaunyst j džiugin , žav j slaptu savo grožiu ir padar iš jo tos šalies Kolumb ir Homer .

Jo t vas Anupras Tumas , žemo gio, bet pe iuitas žmogelis, buvo l tas, darbštus, vidutiniškai pasitur s kaimo kininkas; tur jo jis 24 dešimtines žem s, d l to ir buvo kaimyn vadinamas „valakininku“. Motina Barbora Baltuškait iš Kunigiški , geros širdies, greito b do ir didelio maldingumo moterišk , savo s naus Juozo gimim šv. Panel s dien , „per pat sum “ palaik ypatingu Dievo malon s ženklui ir t pat valand paaukojo Dievui — tiesie kunigas, jei tik išaugsi s sveikas. Jam pa g jus, ta kryptimi ir buvo kreipiamas jo gyvenimas. Šeimoje jis buvo 10-tas vaikas.

Pradžios moksl gavo jis Kunigiški pradedamoj mokykloj. Iš jo j per dvi žiemas. Mokytojas, senatikus Vasilionok, nustebintas tokiuo „fenomenu“, dav Tumui entuziasting pagyrimo lap , kuris daug nusv r , stojant jam Dinabarko realin mokykl . Moksl m Juozelis daugiau pastabumu ir atmintimi. Aritmetikos veiksmus dirbo kuo-

geriausiai, visai nesuprasdamas j reikšm s. Atmintinai gal jo per vien valand išmukti bet kuri Krylovo pasak i , taip pat nesuprasdamas jos prasm s. Taigi visas jo pradžios mokslas buvo lygus nemok jimui. Tas nieko nemok jimas tepasirod , kai reik jo išlaikyti konkursinis kvotimas pirm klas . Bet pad jo Juozeliui pasamdytas repetitorius, surus j s latgalietis Krepiš, kuris per 3-4 savaites daugiau j išmok , negu Kunigiški mokytojai per dvi žiemas. ia jis suprato mechanišk savo darb prasm ir 1881 m. daugiau savo temperamentu, negu žinojimu laim jo konkurs ir pateko pirmo n. Realin j mokykloj mok s gerai, nuo pat antros klas s laim jo stipendij ir pagyrim . Vis d lto išleidžiamoje šeštoje klas je d l silpnos sveikatos gavo išb ti dvejus metus ir atestat telaim jo 1888 m. jau vidutiniškai.

Nuo penktos klas s per trejus metus gyveno ir mok s savarankiškai. Ypa jam sekdavosi rašto darbai. Rašin jo jis rusiškai eil raš ius ir pasakojimus. Jie buv gan vyk , tik žuv . Mokytojai j protegavo, bet perdideliais darbais po 12 val. kas dien pats sunaikino savo sveikat . Pasidar mažakraujis ir link s prie plau i ligos.

Dinabarko realin j aukl jimas buvo grynai pozitivistiškas. Daug matematikos ir gamtos moksl , o beveik nieko humanitarišk moksl . Konstatuodamas š fakt , Tumas savo autobiografijoj nusiskundžia, kad istorija, literat ra nieko jam ten nedavusios ir kad to d l tek „lopytis“ draudžiamuose „lavinimos rateliuose“ ir misti Buckle'u, Draper'iu Moleschott'u, Lassaliu. Iš j gav s nemaža palaid žini , bet ištiso pasaul vaizdžio nesusidar s, nes jo nuotaikoje materializmas nerad s tinkamos dirvos.

Baig s realin , Juozas 1888 m. padav prašym ir be kvotim buvo priimtas Kauno dvasiškon seminarijon. Padar tai jis ne d lto, kad t vai ir seserys to labai nor jo, bet daugiau d lto, kad reng s mirti, o mirti klieriku, už kur meldžias tiek draug , jam rod s, b si išganingiau. Be to, nuo savo draug Povilo Matulionio ir Antano Markelio buvo užsikr t s lietuviškumu, o lietuviškai dirbti, su lietuviais gyventi tegal jo gan greit vieni kunigai.

seminarij stojo visai sunyk s k nu; gal d lto buvo

itin nervingas ir linksmas. Tuo laim jo draug ir vyresni j simpatij . Kaipo realistas, lotyniškai nemok jo n paskaityti, bet v liau tos kalbos tiek pramoko, kad tret kurs gal jo baigti net su pagyrimu.

Ant pozitivistiško vidurin j mokykloj patiesto pamato kunig seminarija Kaune išaukl jo Tumas romantiku. Lenkiškai išmok s, jis ia pažino didžiausius Vilniaus romantikus, k - lusius savo raštuose senosios Lietuvos garb .

Stodamas seminarijon jau susipratusiu „aušrinink tipo tautininku“ lietuviu, Tumas rado joje toki pat lietuvi patriot ir klierik tarpe. Beveik visi jie laik s t pat paži r tautyb , skyr s tik savo taktika: vieni buvo griežtesni, siek tautyb s tiksl niek neatsižvelgdami, kiti atsargesni nor jo darbuotis taip, kad ne kli t rus policijai. Tumas priklaus pastariesiems, atsargesniems.

Kaip kitiems, taip ir jam lietuviyst s pamatu buvo lietuvi kalba. D st j tuomet seminarijoj žinomas kalbininkas kun. Jaunius. Šiam Tumas yr paraš s savo pirmutin gražiai pavykus lietuvi kalbos mok jimo pavyzd . Seminarijoj jis jau stov jo priešakyje tautini organizacij , nuo 1889 m. buvo „Varpo“ m ju ir jam žini siunt ju. Bet drauge jis organizuoja tarp klierik draugij l lietuviškoms dvasiškoms knygoms leisti, o 1890 m. stoja redakcin „Apžvalgos“ komitet ir siun ia jai nemaž straipsni , pasirašyt „Juoza - po iš Popšut s“ slapi varde. J jis sudar , sekdamas „Liudviku iš Pakiev s“ — Jucevi ium.

Bet seminarijoj beb damas, Tumas dar labiau m nykti, taip kad, nebaig s antrojo kurso, gavo išvažiuoti neapribot atostog . Pusantr met gyd s namie pas t vus kreozotu. Ar kiek pad jo ligoniui tas vaistas, sunku pasakyti. Bet tyras sodžiaus oras ir sveikas mocionas pamatinai j išgyd .

Pagij s, jis gr žta Kaunan teologišk studij baigti, bet nemaž nustebina savo draugus nauju nusistatymu — ligi nebus mokslas baigtas, nesidarbuoti visuomenei, neberašin ti laikraš ius... Mat, norint kitus mokyti, reikia pirma pa iam mokslo sigyti. Nuomon visai teisinga, parodanti, jog Tumo mok ta rimtai ži r ti moksl . To d l 1890 m. prasid j s jo publicistiškas veikimas kuriam laikui visai nutr ksta.

Pagalios 1893 m. lapkriio 28 d. Tumas pašveniamas kunigu ir siuniamas Kuršan, Mintaujon. ia jis tuoju prisideda prie tenykšios lietuvių veikų kuopelės: Jablonskio, A. Kriščiukaičio (Aišbės), M. Dovoina-Silvestravičiaus ir M. Lozoraičio, kurie visi jau darbavosi lietuvių raštijai ir turėjo proio sąvokas vakaraliuose skaityti savo raštus. Ton kuopelėn patekęs, pradeda dirbti publicistikos dirvoje ir Tumas, rašydamas „Apžvalgai“ vairi straipsni.

Bet susikirtęs dėl tautybės su Mintaujos kunigais ir dekanu baronu von der Roppu (viliu Vilniaus vyskupu), vasarą 1895 m. išstremiamas Žemaičių gilum — Mosdė. Taciau iria nepaliauja besidarbuoti lietuvių spaudoje. Kad ir buvo atsargus, vis dėlto 1896 m. už knygas pakliuvo rusų policijai su broliu Jonu, kuris gauna už tai trejus metus dėl ti Petrapilio „Krest“ kalėjime ir dvejus metus ištrėmė Besarabijon, o kun. Juozas nam arešt ir ištrėmė 5 metams Rusijon. Bet šio žiauraus Vilniaus jeneral-gubernatoriaus nusprendimo nepatvirtina ministeris, ir byla pasibaigia kun. Juozo perkėlimu Kulius (1898). Taciau iria pradėto Mosdy darbo jis nemeta.

Kuliuose jis savo demokratiškumu ir lietuviškumu užsitrauk Rietavo didikų kunigaikščių Bagdono Oginskio nemalon. Mat, an laik „kininke“ būv pasirod Oginskiui nepalanki korespondencij. Šis ir tar Tum esant t korespondencij autorium (nors šis n mažiausio rašinio „kininke“ nebuvo dėl jos) ir apskund vyskupui. Todėl ka Tumui iš Kuli teko kraustyti menkut Kuršėn filijal — Micaičius. Parapinio darbo ia buvo visai mažą, nes Micaičiai bažnytal neturėjo savo cirkulo. Taciau Tumas iria nenusimin. Statydino bažnytinis trobesius, iš vietos bajor suorganizavo plačią Labdari Draugij, patrauk prie savęs net kai kuriuos vietos dvarininkus. Bet visas šis Tumo veikimas nepatiko jo principalui Kuršėn klebonui A. Eidimtui sen tradicij žmogui ir kalvinui dvarininkui Jonui Gružauskui. Šis skund Tum — kurstymu jo darbinink nedarbt akordinio darbo, o Eidimtas — rengimu „kruvinos revoliucijos“ ir netur jimu tikro tikėjimo. Iš ia iškilo byla konsistorijoj, kur Tumas apsigyn, bet kaip neramum kėlį vysk.

Paliulionis vis d l to 1902 m. perk l kit panaši „skyl “
prie Vadakt li bažnyt l s. N valand l s nesvyruodamas ir
neprieštaraudamas, Tumas iškeliauo nauj viet .

Sutiktas kelyje vienas pagyven s kunigas, Tumo draugas,
žinodamas gerai, kad Vadakt liuos taip pat n r kas veikti,
padaro jam draugišk pastab : „Tau, brolau, ten yra rimto
pavojaus buteliukan l sti!“ Bet to neatsitiko. Tum nuo
pavojaus išgelb jo literatiškas darbas, rankiojimas vietos var-
d , susir pinimas žmoni b vio gerinimu ir švietimu. Šis
darbas suk l jam pavojaus iš kitos šalies. Policija areštuoja
jo pašt , kre ia ir kaltina d l nelegal s literat ros skleidimo,
iškelia byl d l „Karpio dvaro dalijimo“. Ta iau pabaustas
už tai nebuvo, tik neteko teis s kada nors avansuoti kle-
bonus. D liai to pristatytas Salamies io filij nebuvo pa-
tvirtintas.

Iš kitos šalies susilaukia ir tam tikro savo darb pripa-
žinimo. 1905 m. panev žie i galiotas dalyvauja Didžiojo
Vilniaus Seimo organizavimo darbe, apvažiuoja visas Lietu-
vos vyskupijas ir nukanka tuo reikalu net Petrapilin. Seime
išrinktas prezidiuman, užleidžia savo viet prof. Bu iui, pa-
sireiškia, kaip vienas geriausi kalb toj , parodo nepaprast
gyvenimo reikal supratim , nušvie ia vairi sociali re-
form b tinum , nesibijo net „revoliucijos“ vardo, tik pakar-
totinai pareiškia, es s vien Suomijoje matytos „nekruvinos
revoliucijos“ šalininkas. Po Seimo tuojau imasi karštai ir
energingai vykinti savo apylink j garsi sias jo rezoliucijas,
ypa Valstie i S jungos nutarimus: jam vadovaujant, nugin-
kluojama rus policija, uždaromos monopolin s, normuojami
dvar ir kume i santykiai, užuot rusišk vals iaus teism ,
organizuojami nauji „Penki teismai“, vals iuj, sušaukus di-
del miting , jo rezoliucijos pirm syk vals iaus knygas
lietuviškai rašomos.

vis t Tumo socialin veikim , žinoma, konservatyv s
elementai ži r jo labai kreivai; vyskupo kanceliarijon plauk
skundai d l Tumo žygi . Vyskupui pasirod Tumo buvimas
Vadakt liuose nebegalimas, ir j perkelia naujon vieton
Miškius-Sidabrav (Š odrobav). ia prasid jus po trij m -
nesi reakcijai, kaip daugel kit „Laisv s met “ veik j ,

suiama, bet kun. A. Antan liui užd jus kaucij , paleidžia ligi teismo, tik išstremia iš Panev žio apskrities. 1906 m. kovo m n. pa iame polaidyje gauna arkliais keltis už 105 varst

Pamituvio Stakius ties Raudone, bet po 9 m nesi , 1907 m. pradžioje, kunig deleguojamas vyksta Vilniun Petro Vileišio steigtajam „Vilniaus Žini “ dienrašty darbuotis. Ta iau anti-lenkiška savo publicistikos kryptimi nepatinka tuometiniam Vilniaus vyskupijos valdytojui Michalkevi iui, kuris ir priver ia j 1910 m. pasitraukti iš Vilniaus.

Gav s iš vysk. Cirtauto Laižuvos klebonij ir šiaip taip sutvark s k , 1911 m. keturiems m nesiams vyksta su kun. Olšauskiu „Saul s“ reikalais Amerikon. Sugr ž s iš kelion s, jis 1912 m. apvažiuoja Lietuv , skaitydamas apie emigracij , stabdydamas, kad nevažiuot .

1914 m. vysk. Karevi iaus iš Laižuvos atleistas vyksta sekretoriauti „Rygos Garso“ redakcijoj. ia su kun. J. Bikiu darbuojas taip s kmingai, kad to laikraš io m j skai ius pakyla iki 13000! Karui prasid jus, dirba drauge vietos komitete tremtiniam s ir pab g liams šelpti. Susidarius panašiam Komitetui Petrapijly, to Komiteto pirmininkas M. Y as kvie ia Tum , kaip gijus tame darbe geros praktikos, Petrapijin, pavesdamas jam to Komiteto, centrinio visiems Rusijos lietuviam s, reikal ved jo pareigas. Kur laik Tumas jas eina, bet 1916 m. atiduoda labiau prityrusiam biuralistui notarui J. Linartui, o pats tremtini reikalais atlieka kelet varging kelioni po Rusij . ia Voronežo kursuose d sto net lietuvi literat r . 1917 m. važin ja net du kartu Kijeve pos džiavus Taut Kongres , kaipo lietuvi delegatas. Pastaram Kongresui pasibaigus, 1917 m. rugs jo 24 d. vyksta antr Stokholmo Konferencij su viso pasaulio lietuvi atstovais.

Kelion s — m giamiausias Tumui dalykas. Jau ir pirmiau jis j yr padar s ne vien , prisiimdamas vairius delegavimus ir važin damas tai Krokuv , tai Ryt Galicij , tai Latvius, tai Estus. Tatai n r ko steb tis, kad jis iš Kijevo apsi m vykti Stokholman tautos reikalais.

Stokholme ir Kopenhagoje netik tai gauna išb ti septynius m nesius. Rusijoj ir Lietuvoj tuo tarpu vyksta daug

politini atamain , ir Tumas iš Skandinavijos pasiryžta vykti nebe Rusijon, bet Lietuvon. Kai kam skundus j „socialistu“, vokie iai ilgai nenori jo sileisti ir nevizuoja paso. Atliekam laik Stokholme Tumas sunaudoja literat rai.

Pagaliau 1918 m. sugr žta Lietuvon ir imas Vilniuj draug su P. Klimu redaguoti „Lietuvos Aid “. Pergyvena ia 105 d. bolševik okupacijos, ver ia Janžulien s „DarboMokykl “, bando su L. Gira organizuoti profesin lietuvi literat ir laikraštiniuk S jung , kad per tai gal t lietuviams rašytojams Vilniuj išgauti iš bolševik šioki toki politišk garantij . Deja, tai nepavyksta, o Tumas suserga šiltin mis ir gauna išgul ti patale per por m nesi . Pagij s ir susilauk s 1919 m. lenk okupacijos, steigia griežtai opozicin laikrašt „Nepriklausomoji Lietuva“. 1920 m. A. Smetona parsikvie ia j Kaunan „Tautos“ laikraš io redaguoti.

Nuo to laiko prasideda kauniškis Tumo gyvenimo ir veikimo periodas, gausus tiek literatiškais, tiek visuomen s darbais. Jis dalyvauja beveik visose lietuvi draugijose bei organizacijose, k. š.: „Komitete Vilniaus krašto lietuviams šelpti“, „Spaudos ir Rašto Bendrov je“, „Tulpi R m Fonde“, „Liet. Meno K r j Draugijoj“, „Draugijoj Lietuvai pagražinti“, „Liet. Kat. Mokslo Akademijoj“, „Bažnytiniam Komitete D. Vytautui pagerbti“, „Blaivyb s Draugijoj“ ir kitose. Vienur jis yra pirmininkas, kitur — vicepirmininkas, tre iur—sekretorius, išdininkas, bei šiaip jau valdybos narys. Visur jis pasirodo pirmaeilis darbininkas: sako prakalbas, rašo atsišaukimus, dalyvauja t organizacij pos džiuose, iškilm se, švent se.

vertindama didelius Tumo darbus ir nuopelnus Lietuvai, m s valdžia 1928 m. yra papuošus j D. L. K. Gedimino ordeno 2 laipsniu.

Tumas — publicistas.

Aukš iau patiektoj Tumo biografijoj aš išskai iau vien atskirus jo gyvenimo etapus, saus , taip sakant, jo formuliar , neliesdamas jo dvasios bei giliausio gyvyb s branduolio. T branduol , kaip žinom, sudaro jo literatiškas veikimas.

Kaip aukščiau esam mat, Tumo palinkimas plunksnos darb, apsidėiškis dar Dinabarko realinį mokyklą, taisyklų koks raudonas sielas, per visą gyvenimą.

Dar seminarijoje beldamas, jis jau stoja „Apžvalgos“ redakcinį komitetą ir rašo jai nemažai straipsnių. Tapęs kunigu, jis ir toliau šelpia jį savo raštais. Bet po kiek laiko „Apžvalga“ jau jo nebepatenkina, jam, iš prigimties estetui, per žemas, kartais net šiurkšiai-demagogiškas „Apžvalgos“ tonas nebepatinka. Jo dvasioje palengvinti kyla kito kilnesnio, kultūringesnio laikraščio idėja. Ar Tumas suprato, kad „Apžvalgos“ storžieviškas tonas kaip tik geriausiai pasiekia liaudį ir skmingiausiai kelia joje lietuvišką ir katalikišką susipratimą, aš gerai nežinau. Man aišku, kad viena, jog Tumui artimesnis buvo švelniakalbis „Varpas“, negu šiurkštoka „Apžvalga“. Dėl to jis ir ima galvoti apie laikraštį, kuris galėtų užimti vidurį tarp „Apžvalgos“ ir „Varpo“. Tam tikslui jis kuria 1896 m. savo „Tvytis Sargas“. Jį redagavo jis su draugais, bevikaraudamas Mosdy ir viliu Kuliuose. Kuliuose turėjo laimėti ir aš pats pamatyti „Tvytis Sargo“ redakcinį „apartamentą“. Norint jį pateikti, reikėjo eiti per tamsius, kaip naktis, rąstus kamienus.

Artimiausi Tumo bendradarbiai ir padėjėjai buvo rusų valdžios Kretingos vienuolyne patupdytieji kunigai: Lelis, Kazlauskas, Proncknas, Dogelis, Stakelis, o ypač Domininkas Tumnas, kuris tik iš Olonecko grįžęs tremtinys, geras lietuvių kalbos mokovas, kamendoriavęs Šatse.

„Tvytis Sargas“ buvo leidžiamas dviem dalimis: nekaltai nepavojingai ir priešvalstybine-pavojingai. Tai jau ir šioje pastaroje buvo rašoma daug diplomatiškiau ir švelnesne forma, negu tai buvo daroma „Apžvalgoje“.

Nuo pat pradžių aš buvau priešingas „Tvytis Sargui“. Jo delegato Ložinskio, atsiėmto Kaunan, argumentai, turįsį tikinti mane ir kitus kauniškius lietuvius „Tvytis Sargo“ reikalingumu, man atrodė visai menki ir sofistiški. Aš buvau už tai, kad lietuvių katalikų laikraštis kol kas pasilikti vienas, bet būtų gerai pastatytas. O kadangi „Apžvalga“ tuomet buvo plačiai Lietuvoje pasklidusi ir gijusi žmonį pasitikėjimo, tatau ir nemažiau reikalo šalia jos steigti kitą.

Ta iau Tumas, tur damas jaun kunig tarpe didel s takos, praved savo projekt ir 1896 m. „T v. Sargas“ prad jo eiti skyrium nuo „Apžvalgos“. Metus abu tuodu laikraš iu jo reguliariai ir tur jo m j , tai ir aš nebek liau protesto, nors ir ma iau aiškiai, kad „T v. Sargas“ lietuvi inteligent negali pilnai patenkinti.

Po dviej met to pat sitikinimo yr pri j s ir pats Tumas. Jis suprato, kad lietuviams inteligentams yra b tinai reikalingas visai atskiras laikraštis a la „Varpas“. Tam tikslui 1898 m. jis ir k r savo „Žiny i “¹⁾. Ji jo keturis syk per metus, žurnalo pavidale, buvo gerai redaguojama ir tur jo nemaža pasisekimo inteligent lietuvi katalik tarpe. Pora met leido j pats Tumas, v liau, l š pritr k s, jos leidim yra paved s amerikie iui kun. A. Milukui, kuris leido j toliau, pakeit s tik jos vard „Dirva-Žinynas“. Bet visa to „Žinyno“ medžiaga buvo Milukui sustatyta ir pristatyta jos pirmojo redaktoriaus ir steig jo Tumo.

kurti anais laikais tokiu du laikraš iu, kaip „T v. Sargas“ ir „Žiny ia“, buvo nemažas Tumo nuopelnas. Bet dar daugiau jis užsipeln juodu redaguodamas. Mat, kaip redaktoriui, per devynerius metus jam teko visus rankraš ius nešiotis kišen se arba užantyje, kas anais laikais buvo nemažiau pavojinga, kaip nešiotis bomb . Iš kitos šalies, jam, kaip redaktoriui, tekdavo daugiausia ir prirašyti tuos laikraš ius. Savo raštuose jis judindavo vairiausius klausimus, daugiausia publicistišk straipsni formoj.

Be rašt tekdavo jam r pintis dar ir finansiniais laikraš i reikalais. J spausdinim reik davo apmok ti gyvais pinigais. Ši pa iam neturint, tekdavo rinktis iš kunig patriot , važin jant nuo vieno prie kito, kas anais laikais irgi buvo nelengva.

Spaud atgavus, Tumas 1906 m. kunig deleguojamas dirbti prie P. Vileišio steigtojo „Vilniaus Žini “ dienraš io. Šiam po trumpo laiko užsidarius, jis iš kunig ir civili inteligent draug su A. Smetona steigia 1907 m. nauj bendrov „Vilties“ dienraš iui leisti. Norint Tumo publicistišk

1) V liau 1907 m. jos vieton yra stojus mano steigtoji „Draugija“.

veikim Vilniuj tinkamai nušviesti, tenka jis padalinti dvi dali: prieškarin ir pokarin. Prieškarinis Tumo veikimas Vilniuje beveik išimtinai koncentruoj s „Viltyje“. Jis yra faktiškas jos redaktorius ir veikliausis bendradarbis. N ra beveik „Vilties“ numerio, kur neb t jo straipsni . Šalia to jis darbuojas Lietuvi Mokslo Draugijoj, padeda kelti lietuvi vilnie i tautiškj susipratim , gina lietuvi kalbos teises Vilniaus vyskupijos bažnyiose; aktingai dalyvauja viešame lietuvi vilnie i gyvenime, laikydamas jiems paskaitas, organizuodamas kult rines staigas. Deja, vaisingas šis Tumo veikimas pasibaigia 1910 metais. Vilniaus vyskupijos valdytojui Michalkevi iui reikalaujant, Tumas gauna pasitraukti iš Vilniaus.

Atsipalaidav s nuo sunkaus -kasdienio redakcinio darbo, jis 1911 m. vyksta Amerikon. ia jis atlieka pla i kelion po Amerikos lietuvi kolonijas. Toje kelion je pamato nauj pasaul , naujus žmones, kad ir lietuvius, ir prisirenka daug nauj sp dži . Pati kelion j ra, gausingi mitingai ir susirinkimai, tiek karšt prakalb laisvoj, nevaržomoj šaly, visa tai dar labiau sukelia Tumo literato energij ir nuotaik . Savo amerikietiškiems sp džiams jis neleido dingti, bet užfiksavo juos atskiruose laiškuose-feljetonuose. Iš j yr susidariusi geroka knygel , kuri 1912 m. ir išleido Šv. Kazimiero Draugija Kaune, vardu „Ten gera, kur m s n ra“.

Pokarin Tumo publicistika dar labiau vair ja ir stipr ja, užgriebiama kas kart naujesni ir platesni sri i . Centralin viet joje užima Lietuva ir jos nauji reikalai. Bet laiks nuo laiko atsižvelgia Tumas ir m s kaimynus latvius, estus, suomių, skandinavus. Jis ia pasirodo es s šalininkas j susijungimo su Lietuva. Jo išmanymu, iš skandinav mes gal tum m gauti kult ros, jie iš m s —maisto. Toji federacija gal t vadintis „Šved -Lietuvi S junga“, nors gal t jon d tis ir latviai, estai, suomiai. Tai id jai supopuliarizuoti jis stengias supažindinti lietuvių su min tais m s kaimynais, parodyti kaip jie gyvena, k turi, k veikia, kokie jie patys yra. Rašytuose tuo tikslu straipsniuose jis band rodyti, kad tai politiškai konjunkt rai vykus, Lietuvai b t nereikalingi jokie pašaliniai protektoratai, federacijos bei

unijos. Vieniems tik lenkams toj savo konjunkt roj Tumas neranda vietos.

Kaip pripuolamai rašytieji, šie straipsniai, paties autoriaus pasakymu, iš jo „palaidi ir nelyg s“. Daugiausia vietose juose skirta latviams ir estams, mažiausia — skandinavams ir suomiams. Surinkti kr von tie straipsniai yra iš j atskira broši ra vardu: „Aplink Baltij . Kas jau yra paj ryje ir kas dar nor t ten b ti?“ Vilnius, 1919.

Dar domesni publicistiški Tumo raštai, pasirod vilnišk k j „Nepriklausomoj Lietuvoj“ ir „Lietuvos Aide“. „Vaižganto Raštuose“ jie užima du pirmuoju tomu (I. Vokie i okupuotan Vilniun sugr žus 1918 metais; II. Lenk okupuotame Vilniuj 1919 m.).

Gr ždamas iš Švedijos Lietuvon, autorius džiaugias vykusiomis po karui pas mus svarbiomis atmainomis — Lietuvos Taryba, Lietuvi Konferencijomis, nepriklausomyb s paskelbimu, Seimais, Lietuvos Universiteto sumanymu..., ironizuoja d l Lietuvos lenk nusistatymo — nepripažinti lietuviams daugumos teisi „nei Panemun ly, nei Gegr nuose, nei Šv kšnoj, nei Linkuvoj, nei Anykš iuose, nei Šilave...“, — g ris vysk. Michalkevi iaus „nuo 400 met lietuvyste“ ir šaukia susijaudin s: „Miela, miela!...“ („Oi, kiek jau atsimainyta“!). Bet pirmam jausmui atv sus, prisimena, kad Lietuva be Vilniaus beveik negalima, ir rašo karšt straipsn „Vilniaus reikšm Lietuvai“. Iškilming pamald reng jams už atidavim Vilniaus Lenkijai atsako skaudžia filipika „Politikos nesubrend liai!“ Br cknerio pamflet „Die Slawen und Weltkrieg“ puikiai sumuša, rodydamas, kad lenk kalba yra pusiau skolinta iš vokie i (Kult ra iš antrini rank) ir to d l teisingai pataria mums semtis kult r ne iš lenk , bet iš ten, iš kur ir lenkai yra s m si. Gr žtantiems iš Rusijos Lietuvon lietuviams inteligentams, viet ieškotojams, pasako nevien kar ios tiesos žod straipsny „Duo kite“. Pateisina ir apgina šiandien tiek visur ujam j „buržuj “ (Buržujai). O kiek graži min i terpta jo straipsniuosna: „Daug ko gl di lietuvi b de“, „Blogai dar — lietuviiais ar ; tik ne bears“, „Nerimo laiko Ramioji naktis!“ Arba kokia puiki alegorija — satira „Gimdyv s troboje“ ir vaizde-

ly „B ras ir bernas“. O štai v l kokie graž s pamokslai m s bolševikiškos diktat ros sek jams (Bolševizmo kopijavimas. Partijos siaurizmas ir gyvenimo šakotumas. Bene per daug raudonumo). Nelengva jie visi ia sumin ti. Per daug užimt vietos...

Nemažiau tiesos yra pasak s Tumas vokie iams ir lenkams 1919 m. b damas Vilniuj. Pirmiesiems skirti du specialiai straipsniai: „Vokie ius išlyd jus“ ir „Vokie i „taš it, niepuš at!““. Antruosius tebešturmavo d l Vilniaus savo polemikomis: „Miest ir Vilniaus diktat ra“, „Vilnius — Lietuvos Širdis“, „Straž „Kresovos“ veiksmas“. „Klaidingos tautin s s žin s“, „Nepriklausoma Lietuva — be Vilniaus“ ir t. t.

Be ši daugyb kit savo straipsni bei feljeton Tumas yr d j s kitus rinkinius, k. š. „Lietuvi tautos valia sudaryti nepriklausom T vyn“, „Tiesiant keli nepriklausomai Lietuvai“, „Politikos ar visuomen s kunig darbas“, „Jaunam veik jui“ „Steigiamajame Seime 1920—1921 m.“

Kiek visa tai d ta darbo, minties ir širdies, joks statistikas ne stengs apskaityti. Šiek tiek suprasti tai gal t nebent tas, kas su Tumu drauge yra dirb s ir ar iau j yr pažin s. Tokiu jo bendradarbiu kur laik Vilniuj yra buv s žinomas m s poetas L. Gira. Savo „Tumo Vaižganto biografijoj“ jis, min damas vilnišk Tumo publicistikos laikotarp , taip atsiliepia: „ ia pirm kart visoj pilnumoj pasireišk Tumo-Vaižganto, kaipo publicisto, talentas. Iš tikr j jis ia pasirod es s, gali sakyti, tuo atveju neišsemiamas — beveik kasdien duodamas po vien , du, o tai ir kelis vairiausius straipsnius: vedamuosius, feljetonus, recenzijas. Ir visi tie straipsniai, neži rint j gausyb , nepaprast darbo skubotum , kiekvienas nuo kits kito skyr si, nieko bendra dažniausiai netur dami su profesional laikraštinink straipsniais. Publicistiniai Tumo-Vaižganto raštai visi ir visada original s, savotiški, jog iš karto gali pažinti autori — ir svarbiausia — gyvi, taip gyvi, jog dažnai labiau panaš s novelininko, negu laikraštininko k rinius, kas savo metu buvo jam net prikišama, ta iau tas iš tikr j yra didžiausias j pliusas, nes daugumas t straipsni ne tik šiandien, bet

ir visuomet yra ir bus dom s ir brangintini, kaip literato rašytojo, ne vien laikraštiniuko, žodis“.

Be Vilniaus yra dirb s Tumas žurnalistikoj dar ir Rygoj, tik trumpesn laik . Pakviestas 1914 m. sekretoriauti „Rygos Garso“ redakcijoj, jis su redaktorium kun. Bikinu šiaip pasidalina darbu: pats imasi prirašyti pirm j ir ketvirt j puslap , o Bikinui palieka — antr ir tre i . Vadinas, Bikinui tekdavo kronika, Tumui—publicistika ir recenzijos. ia v l jam prasid jo temptas laikraštiniuko darbas: kas antr dien prirašydavo bent po por straipsni . Tik jo publicistika š kart buvo dar daugiau beletristiška, negu pirmesn — „Vilty“ . Jo „Rygos Garso“ straipsniai, galima sakyti, yr buv per pus feljetonai.

Iš Rygos persik l s Petrapilin, bendradarbiauja jis „Vade“, ir „Ateities Spinduliuos“ iki iš ia per Stokholm 1918 m. pargr žta v l Vilniun. 1920 m. iš Vilniaus atvyksta jis Kunnan ir darbuojas ia „Tautoj“ ir „Lietuvos Balse“, duodamas vairiausi straipsni , aktuali , gyv feljeton ir recenzij , dažniausiai entuziastišk , iškelian i padanges t ar ar kit „dieman iuk“, kuris, kritiškiau pažvelgus, kai kada pasirodydavo bees s visai menkavertis žvirgždypalaikis, 1921 m. Švietimo Ministerijai prad jus leisti Lietuvos praei iai tirti skirt „M s Senov s“ žurnal , Tumas mielai imasi j redaguoti ir duoda jam nemaža medžiagos iš savo archyvo, kur jis rinko nuo „T v. Sargo“ laik .

Daug jis yra raš s ir kituose lietuviškuose nesocialistiškuose laikrašiuose. Štai paties Tumo patiektas j s rašas: Apžalga, T v yn s Sargas, Varpas, Kryžius, Vilniaus Žinios, Lietuvi Laikraštis, Viltis, Vairas, Vaivorykt , Draugija, Bažn. Apžvalga, Ned Idienio Skaitymas, Lietuvi Balsas, Rygos Garsas, Ateities Spinduliai, Vadas, Ganytojas, Trimitas, Laisv , Skaitymai, Nepriklausomoji Lietuva, Tauta, Liet. Tauta, Katalikas, Lietuva, Laisv (pastarieji trys j Amerikoj), o be to lenkiškuose: Glos Litwy, Kraj, Przegl. Katolicki, Kalendarz Nadbaltycki, ir rus — Viestnik Trezvosti, Naša Žizn, Russkaja Žizn, Priloženije k Kovenskim gubernskim Vedomostiam. S rašas toli gražu nepilnas.

Jeį Tumas b t pasitenkin s t ja neapsakomai pla ia publicistika, jo nuopelnas Lietuvai reik t laikyti labai dideliu. Bet jo šalia publicistos nemažiau darbuotasi ir aukštesn je dailiosios literat ros srity. Jo b ta ne vien žurnalisto ir redaktoriaus, bet ir vieno iš talentingiausi m s beletrist k r j .

Tumas — beletristas.

Pirmi beletrištiki jo bandymai, kaip mat m, yr prasid j jam dar mokiniui beb nant. Jo perskaityti Turgenievo „Zapiski Ochotnika“, Tolstojaus „Dietstvo i otro estvo“, Aksakovo „Siemeinaja chronika“ yr padar jam nemažos takos. Ypa nustebino j Aksakovo mok jimas sudominti skaitytoj savo pasakojimu apie papras iausius gyvenimo nuotykius. V liau jam dingtel jo galv : o kad taip pabandžius lietuviškai nupasakoti kai k iš gerai jam žinomo sv dasiški gyvenimo... ia tai ir bus anas neišsemiamas šaltinis, iš kurio ir yra išplaukus visa Tumo beletristiška k ryba.

Prasideda ji gan anksi. Dar Mintaujoj beb damas, jis išver ia lietuvi kalbon vien H. Senkevi iaus apysakait . Daili vertimo kalba labai patiko J. Jablonskiui ir jis pagav s j d dino „Varpan“. Tuo paskatintas Tumas ima rašyti ir pirmuosius beletristikos dalyk lius iš savo „Aukštai i vaizdeli “ apie savo t veli buit ir savo k dikyst s dienas. V liau 1902 m. Vadakt liuose jis galutinai juos apdirba ir dalimis paskelbia „Vaivorykšt je“, o visk „Pragiedruli “ 3-me tome.

Dar beredaguojojant „T v. Sarg “ kartais pasitaikydavo, kad savo publicistiškas temas apvilkdavo jis daili ja forma. Tuo b du yra atsirad pirmieji Tumo scenos k rin liai: „Nepad jus, n r ko kasti“, „Tiktai niekam nesakyk“ ir kt. j pirm kart per „T v. Sarg “, v liau pasirod jie atskira knygele, vardu „Scenos vaizdeliai“. Tur jo jie gan gero pasisekimo, nes užsieny net du kartu buvo spausdinti. Spaud atgavus, prof. E. Volteris išleido juos tre iuoju kartu „Teatro knygn ly“. Galop pats autorius 1915 m. Rygoj par pino j ketvirt j papildyt j leidim . Geriausias j — tai

„Žem s ar moters?“ Visi ia asmenys tikrai gyvi, matyt, iš gyvenimo pagauti. Neblogi ir „Namai pragarai“. Nesyk jie vaidinta vairose Lietuvos vietose.

Rygoj ir tais pat 1915 metais išeina ir kitas Tumo beletristiškas veikalas — „Karo vaizdai“. J viso labo šeši: pirmutiniai penki — tikri dail s dalykai, šeštasis „Pab g liai“ — keli laikraš i feljeton liai.

Rašydamas šiuos savo vaizdus, autorius, matyt, nor jo b ti objektyvus — parodyti karo ne vien blog sias, bet ir ger sias savybes. Karo baisenyb ms pavesta specialiai „Karo slibinas“. Formos atžvilgiu tai mažyt poem l , nes jis beveik visas parašytas moderniomis eil mis be rimo, ritmo ir strof . Puikus tai dalykas, galingai veikia skaitytojo fantazij .

Kituose trijuose parodyta, kad karas, sujudindamas žmog , gali j net pakelti, padorinti, kv pti jam krikš ioniškos artimo meil s. Sanitarinis traukinys su t kstan iais sužeist j padaro iš egoisto pirmieivio „antimilitarininko“ Ei ino, pasišventus savanor sanitar ; karo pakeistos gyvenimo s - lygos atgaivina nutaut l šykštuol Juodži n („Pon Direktori“) ir paver ia j ne tik „gailiestingu nukent jusiems nuo karo šelpti draugijos nariu, bet ir kvepia jam noro Lietuvos labui veikti ir net lietuviškai eil raš ius rašyti“; galop pašaukimas karan jaun Rimo ir Nerimo sutaikina dvi dori, bet d l nieknieki susikivir ijusi šeimyni, o t dviej vaikin mirtis net ir senius Rim ir Nerim sujungia. Beletristiškas Tumo talentas pasirodo ia visoje pilnumoje ir subrendime. Žymi t vaizd dalis parašyta autoriui dar Laižuvoj tebeklebonaujant.

Besidarbuodamas Petrapily centriniame komitete, Tumas atliekam laik skiria taip pat beletristikai. ia 1916 m. išeina jo „Alegorij vaizdai“. Yra juose nevisai vykusiai parinkt vertim , bet yra ir originali Tumo k rini . Geriausi: „Kaip Jonas su Petru kiaules gan“, „Bevardžiai menkad šiai“, „D d lap nušov“, „Vebroni buitis“, „Vapsva vabzdži karalien“, „Visavaldžiai“, „Ruduo pabaido“, „Pavasaris vilioja“. Juose surinkta daug sp dži iš Lietuvos gamtos, pagaut autoriui dar vaikui esant. Visi šie vaizdai begalo reljefiški ir gyvi, o kai kurie net slepia savy gilesn alegorij .

Petrapily Tumo talentas dar labiau subrasta ir sustiprėja. Jis sumano savo raštuose duoti ir pozityvų tipą, kad būtų kuo, jo žodžiais betariant, pasidžiaugti. Tam tikslui iš sau gerai žinomo aukštųjų gyvenimo, kur jis buvo pamils ir giliai sielomis nuo pat pirmųjų savo krikščionys dienų, piraš vaizdėli miniatiurais ištis tomis ir, pavadinis juos „Aukštųjų vaizdeliais“, dav J. Rinkeviui Vilniuj spausdinti. Penki to veikalo lankai jau buvo išspausiti prieš pat karą, bet Rinkeviui evakuacijos metu išvykus Rusijon, išspausitėji lankai ir rankraštiai sudegė Vilniuj. Bebandant juos rekonstruoti, pirmakšio sumanymo planas prasitė ir išdygo nauja idėja: atskirus to gyvenimo vaizdus pritaikinti mės kovėdli kultūros laikams ir tuo sudaryti kaip ir koki epoją, grandiozišk Lietuvos sunkiausio vargo, priespaudos ir jos atbudimo paveikslė. Tuos vaizdus ir ima jis rašyti Petrapily. Iš pradžiė dalimis jie pasirodo kun. Vailokaiio „Vade“, vėliau 1918 išėina Vilniuj vardu „Pragiedruliai“. Pirmoji knyga (dviejose dalyse), o 1920 — ir antroji knyga. Šmet iš jo ir treiosios knygos pirmoji dalis vardu „Šėimos vėžiai“. Pirmoje tikrai mistriškai nupiešta Lietuvė per 40 metėsl gusi tamsa ir pirmieji tautiškio susipratimo pragiedruliai atskiruose mės tautos asmenyse. Antrojoj stengtas atvaizduoti tautiškias susipratimas atskirose visuomenėsgrupėse (kunigė, studentė, susiorganizavusi veikėjė). Treioj parodyta pragiedrulijimas lietuvė šėimoj. Turi autorius sumanėsis ir ketvirtėj dalė „Audra“, kurioj žada atvaizduoti revoliucijė subruzdėm Lietuvoj 1905 m. ir nupiešti politinė mės tautos pragiedrulijmė.

Sprendžiant iš išjusi ligšiol tomė, Tumo „Pragiedruliai“ bus iš tikrėj mės tautiškė epojė, bus tai, kas rusams yra Tolstojaus „Karas ir taika“, lenkams Senkeviiaus „Trilogija“ bei Reymonto „Chlopai“. O jau tipė gausumu „Pragiedruliai“ kažin bene bus prašokė Senkeviiaus didvyrius ir Reymonto „chlopus“; bent mės literat roje jie tiesiog neturi nieko sau lygu. Tė tipė ia randam ištis galerijė; jau vienas tik jė s rašas užima du pilnu puslapiu! Mat, jinėina 36 vardais pažymėti veikiantieji asmenys, neskaitant bevėrdžiė. O koks vėl nepaprastas jė vairumas! Rasi ia ir

jaun ir sen , vyr ir moter , vaikin ir mergin , lietuvi ir pr s , žyd ir rus , karšt patriot ir niekš išdavik , kunig ir pirmievi , pon ir darbinink , kontrabandinink ir žandar , trumpai tarus — mažne vis m s marg j an laik Lietuv . Ir visi jie yra taip tipiškai, taip gyvai nupiešti,, jog syk su jais susipažin s, n vieno negal si užmiršti. Matyt, jie imti iš gyvenimo, paties autoriaus reg ti, atidžiai studijuoti... O kas svarbiau, jie parodyti ne skyrium, lyg kokios nejudan ios statulos, bet dramiška, pinti b gant gyvenim , turi sav nusistatym , troškim ir tiksl . Centralin kovos d l laisv s ir geresn s ateities id ja riša juos vienyb n ir, lyg saul planetas, sukdiina aplink save, sudarydama ištos vaizd galerijos domi apysak , arba tikriau sakant pirmutin m s grynai tautišk poem , kad ir prozaj.

Kas „Pragiedruliuose“ mums ypatingai brangu, tai j tautiškumas. Viskas ia saviška, lietuviška: ir žmon s, ir j kalba, ir papro iai, ir sitikinimai, ir viltys, taip kad ne vienam skaitytojui gal net atrodys, jog autoriui n nereik j ia per daug sukti galvos, nes viskas ia taip paprasta, žinoma, sava...

O ir ištikr j tai toli gražu netaip: autoriaus, matyt, r pestingai ir nemaža dirbta. Kiekvieno tipo charakteristikai tikslingai rinktos tinkamiausios ypatyb s, kiekvienas veiki s asmuo pieštas gyvomis, bet visai atskiromis varsomis. Kas nor t geriau tuo sitikinti, tepalygina pav., kad ir „pr sel“, Vidmant su aukštai iu Benediktu Šešiavilkiu: pad timi abudu juodu artimi, bet kaip skirtingi visu kuo kitu. T pat randame ir žyd Schumacherio ir Seligmano, ir „proletar kulgrauž“ Tupiko ir Statiko ir k. charakteristikose. Visur žymu nepaprastas Tumo sugeb jimas pasteb ti tipingiausius žmoni b do bruožus ir mok jimas juos tikslingai ir artistiška sunaudoti.

Retas iš m s rašytoj taip gerai tepaž sta m s žmoni gyvenim , kaip Tumas. N ra, gali sakyti, n vienos gyvenimo kertel s, kuri b t jam nežinoma. Ar jis ima kalb ti apie audimo men , tuoj matyt tikras specialistas, žin s vis audimo terminologij geriau už nevien pasenusi aud j . Prireik jam aprašyti arkljo kinkym , jis ir ia nupieš visa,

kuogriež iausiai išskaitydamas visas kinkym dalis, kaip tik-ras žinovas. Už jo kalba apie lin kult r —j s j , rovim , mynim , brukim etc., jis ir ia atpasakos visa su tokiomis smulkmenomis ir draug taip poetiškai, jog skaitydamas negal si atsig r ti ir jausies benor s tik burbtelti: „ir iš kur jis visa tai ima“?.. O paslaptis ia visai lengva atsp ti: ima jis visa tai iš gyvenimo, kur pats savo akimis yr mat s, gerai pažin s ir savo kolosalin j atminty, lyg kokioj klišid j, išlaik s. Prireikus, jis visk iš ten ir ima.

Tur damas tiek daug žini , Tumas j ir nesigaili, duoda daug, kartais net perdaug, lyg Daukantas savo „B de“. Bet ten jos savo vietoj, ia gi „Pragiedruliuose“ kartais kenkia apysakos b giui, pagamindamos didžiules smulkmen kr -vas, kurias nekantresni skaitytojai paprastai aplenkia. Jei kada užsimanyt kas „Pragiedrulius“ versti svetimosna kalbosna, tai tos smulkmen kr vos taipgi reikt apleisti. Kaip filologui m g jui, man visi tie žoli , pakinkt , juost , audim r ši vardai buvo dom s, bet, kaip paprastas skaitytojas, vienur kitur jau iaus tuo lyg prisl gtas, ir užuot poezijos, nukryp s filologijos sritin. Mat, ir geri daiktai, jei be saiko kišami, gali tapti kyr s...

Šalia nepaprasto mok jimo piešti išorin žmoni gyvenim , randame pas Tum greta einant ir nemažiau nuostab sugeb jim atjausti veikian i asmen išvidinius dvasios pergyvenimus. Dailininkas-koloristas Vaižgante pilnai prilygsta dailininkui-psichologui. Tai ypa žymu bajoro nusibaig lio Sviestavi iaus, Napoleono Šešiavilkio, „doros nedor l s“ Knistautait s ir kit vaizduose. Jei ia kas beprikiština, tai nebent pasitaik s vietomis perdidelis nat ralizmas, ypa piešiant lytiškosios meil s apsireiškimus. Negalima pasakyti, kad tai b t netiesa, bet drauge negalima pasakyti, ir kad dail to b t reikalavus.

Apie „Pragiedruli “ kalb — n r kas besakyti: ji neapsakomai turtinga, graži, vietomis tiesiog poetiška ir žavinti. Kas nor t tuo sitikinti, tepaskaito pav., ilgos žiemos aprašym 1-os dalies pradžioj. Skaitydamas nenorom jauti spirginant šalt , pripustyto sniego sunkum , atjauti prisl gt žmoni p ... Ši žanga tiesiog mažytis chef d'oeuvre'as:

grynas realizmas sujungtas ia su tikriausiu simbolizmu, vienas antram n kiek nekenkdamu. Yra „Pragiedruliuose“ ir daugiau panaši perl , pav., Napoleono Šešiavilkioko g r jimasis pievos gražumu vasar , (I, 210—211 p.), kun. Vizgirdos lin kan ios pasaka ir daug kit .

Antra „Pragiedruli “ knyga b t gal jus ir atskir vard tur ti, nes iš keli dešim i asmen , veikusi I-oj knygoj, antrojoj beliko tik du: kun. Vizgirda ir Mendelis. Kiti net tokie centraliai, k. š. Gintautas ir Vidmantait , vos por kart ia teminimi. Jie praslenka be p dsako, kaip neaišk s praeties šeš liai. Savo antroj knygoj autorius veda skaitytoj visai kit Lietuvos krašt (Vaduv), rodo visai kitus žmones, kitus kovos b dus. Ta pati belieka tik neapsakoma autoriaus meil , padariusi kiekvien m s žem s kampil jam brang , kiekvien gyvenimo smulkmen neužmirštin , kiekvien širdies virptel jim — neišdildom . Jautrioj autoriaus sieloj visa tai spindi, ž ri, lyg brang s spalvoti akmen liai, iš kuri jis ir kuria domiausi neblunkamos mozaikos tip galerij . Tokios Iešmant , Tau i , Niaur šeimynos, toks Sauliukas, Aleksys, Burzdulis, Agiejevas — pasiliks skaitytojo atminty amžinai. Bet glaudesnio ryšio tarp „Pragiedruli * . I-sios ir II-sios knygos n ra. Antroji knyga yra visai atskira Tumo sumanytos trilogijos dalis. Bendra ia tik „kovos d l kult ros“, bendras tik lietuvi švieson ir laisv n veržimasis, bendra ir grožio k ryba.

Tikro grožio ieškotojams atsidaro ia plaiausia dirva, rinkis, kiek tik nori ir k m gsti. Patinka tau idiliški dalykai — skaityk vaik „makanik “ žygius, Aleksiuko santykius su jo motina, gražesni nerasi ir Tolstojaus veikale „Dietstvo i otro estvo“. Nori kvap užiman i baisenybi — imk d d s Alijaušo pasakojimus apie baudžiavos gadyn , apie „ašar šulin “, — baisesni regini net ir Dant s pragare neužtiksi. Nori gyvo nedarbtinio dramtizmo, apsistok prie Burzdulio istorijos, Agiejevo nužudymo, Tau iaus ir Niauros su mimo scen . Trokšti poezijos — perskaityk „Alaušo varp “.

Be to, rasi ia ir graži gamtos aprašym ir sociologijos klausim , ir gili psichologijos žvilgi ir folkloro davini . Ar viskas ia savo vietoj, ar neb t buv g riau atskiri

vaizdai kitaip sustačius, kai k visai išmetus bei sutrumpinus — tai klausimai, kuri mes ia negvildensime. Jie lengva sukelti, bet sunku objektyviai išspr sti, nes jei kiekviena siela paslaptis, juo labiau tai pritinka dailininko sielai k rybos metu. Be to, ne be takos liko ia ir „Pragiedruli “ tikslas: — jie rašyti lietuviams—lietuvi dvasiai kelti. Jei autorius b t tur j s omeny, kad jo veikal vers ir kitatauriai, jis, be abejo, daug k ten b t kitaip išd s ir sutvark s. Ir dideliai gaila, kad to nepadaryta. Nes dabar atskiri vaizdai, kad ir labai graž s, bet organiško j s ryšio kai kur visai nesimato.

Tre ioj knygoj dailiai atvaizduota prieškarini lietuvi inteligent gyvenimas Kaune. Ypa ia atkreipta d mesio j šeimyninius santykius. Šie yra buv dažniausiai apgail tini, nes lietuviai inteligentai, nerasdami lietuvi i inteligenti , vesdavo kitatautes — ruses, lenkaites, latvaites bei vokiekaites. Aišku, jog iš toki vedyb negal davo susidaryti lietuviškos šeimos. J nesant, negali normaliai pl stis n lietuvi kult rinis gyvenimas. J pakelti tegali tiktai naujos, tikrai lietuviškos šeimynos, kur ir vyras ir moteris bus abu lietuviai. Tam šeimos pragiedr jimui ir paskirta ši tre ioji „Pragiedruli “ knyga. Ji dalimi yra jus per „Lietuvos Aid “ ir „Židin“, bet perskaityti ji visa iki galo man nepavyko, d liai to apie j ia pla iau ir nekalb siu.

Netrukus Vaižganto X tome žada pasirodyti naujas Tumo beletristikos k rinys vardu „D d s ir d dien s“. Jis specialiai skirtas autoriaus 60 met amžiaus ir 40 met literat ros darbo jubiliejui pagerbti. žang tam leidiniui yra paraš s prof. Mykolaitis-Putinas. Joje gerb. m s estetas kalba apie „Šviesi j Vaižganto k ryb “. Tikim s tuo veikalu gal si visais atžvilgiais pasig r ti ir daug dar kit nemažiau graži iš gerbiamojo Jubilianto susilaukti. Dieve, jam pad ki...

Tumas — docentas ir mokslininkas.

Tumas yra vienas t m s žymi vyr , kurie turi ne vien talent . Ir ištikr j , ko tik jis imas, viskas jam puikiai

sekasi. Publicistika—jam vienas žaismas, beletristika—viena pramoga.

— Na, o kad taip pam gintumei paskaityt m s universitete apie m s literat ros istorij ,—pasi lo jam prof. Kr v 1922 metais.

Pa iam Tumui ši mintis b t n galvon neat jus. Jokiam universitete jis n r mokin sis, jokio specialinio literat ros istorijos mokslo n r iš j s, taigi paprast iš profesoriaus reikalaujam kvalifikacij netur s. Bet vyras pasi l s Tumui humanitarin fakultet , matyt, buvo geras psichologas ir gerai pažin s Tum . Nes kad ir netur jo Tumas jokio mokslo laipsnio, duodan io teis užimti bet kuri katedr , užtat buvo kupinas kitoki brangi savybi , kuri daugelis patentuot profesori dažnai visiškai stinga. Apie Tum galima pasakyti, kad kaip jis yra publicistas ir beletristas, taip yra jis ir gim s profesorius. Tai pareigai eiti jis turi ger iškalb , galing atmint , netingi prisispaud s dirbti, gali ištissomis valandomis, nepaleisdamas plunksnos iš rankos, rašyti, aiškiai ir sklandžiai savo mintis d styti. Tatai ir n r ko steb tis, kad jis pasi lym pabandyti paprofesiauti pri m , atsakydamas:

— Gerai, pam ginsiu.

Ir pam gin s išdocentavo ištissus septynerius metus.

Ar jam pritr ko medžiagos lekcijoms? — Ne. Ar jo lekcijos buvo menkos, nuobodžios? Ne. Vien , kit jo vieš paskait didžioje universiteto sal je esu gird j s ir aš pats. Ten sitikinau, kad Tumas ne tik moka savo lekcijas parašyti, bet ir palengv l, neskub damas, rimtai, profesoriškai paskaityti!

Prieš kelet met m s universitete laikinai yr dirb s vokietis litvanologas prof. d-ras Spechtas. Susidom j s Tumo paskaitomis, jis vis semestr lank jas atsid j s. Ir k gi? Gal rado jas esant menkavertes? Anaip tol, ne tik buvo jomis patenkintas, bet dar ir kitiems kolegoms jas gyr .

Studentai, Tumo klausytojai, kiek žinau, taip pat d l jo lekcij niekados ner godavo. Anaip tol, kai kurie buvo net Tum tiesiog simyl j , kaip ir Tumas juos.

Rimtai žiūrėdamas savo profesoriškas pareigas, Tumas prie savo paskaitų ir rengdavos kuorimais laisviai, iš anksto jas sau ištiesai pasirašydamas. Taigi tuo atžvilgiu niekas negalėjo padaryti jam nė mažiausio priekaišto. Dėstytojas, jis buvo pavyzdys kitiems.

Kita profesoriaus pareiga, tai tarti ką nors nauja, savo paskelbtais raštais dėdinti mokslo sritis praplėsti. Tumas čia nepasilikto kitų užpakaly. Jis kasmet vien paskui kitą leido savo lietuvių literatūros istorijos tyrinėjimus, paskelbdamas juose daugybę naujų, beveik niekam nežinomų, vardų, raštų ir faktų.

Už vis rinko jis žinias apie „nepriklausomybę suveikus“ ir rašytojus bei mūsų literatūros pionierius. Pririnko jis į tokias daugybes, kad jie vienon krūvon nesutūlpo ir todėl gerb. profesoriui teko jie suskirstyti net septyniais būriais. Skaitytojams, manau, bus domu sužinoti, kuriam būriui kurie veikėjai Tumo priskirti. Taigi ir laikau savo pareigą kiekvienam būriui nors keliais žodžiais atskirai paminėti.

Pirmas būrys veikėjų dėtas Vaižganto Raštų IV-ame tomane. Ten jis užima antrąjį didesnįjį tomo dalį (97-239 psl.). Iš veikėjų čia paminėti šie: Dėras Basanavičius, Žemaitis, Maironis, Šatrijos Ragana, Margalis, Žalia Raita, Stefanija Jablonskienė, Aš, M. Dovoina-Silvastravičius, dėras Antanas Vileišis, kun. Dominikas Tumnas, kun. Jonas Vizbaras, A. Voldemaras, dėras Jeronimas Ralys, Žemaitis pavyskupis Juozapas Skvireckas ir Vincentas Mickevičius (Kapsukas).

Basanavičius autorius pataria pagerbti jo paties raštais ir nurodo jo darbų objektus. Žemaitis aprašo laidotuves ir apibūdina jos asmenis ir savaimingumą. Maironies duoda asmens charakteristiką ir patiekia rimtą studiją apie jo poeziją. Apie mane dėta labai prietelingų straipsnių: vienas minint mano rašto darbą 25 m. sukaktį, antras mano amžiaus 60 m. sukaktį. Kitą veikėjų terandam vien trumpas charakteristikas- bei nekrologus.

Antrame būryje priskaityti šie veikėjai: vysk. Baranauskas, Juzumai, Skrodzkiš (Skrudodis), Juškos, Ivinskis, Vištelis, Silvastravičius, Žikis, Myliauskis, P. Vileišis, Mežiniai, Dagilis, Gimžauskas ir Vincas Kudirka. Jų biografijos išleistos šešio-

mis atskiromis knygomis, sudaran iomis bendrai 650 psl. dvi iš j —apie Baranausk ir Juškas sudaro vidutinio didumo apie 120 psl.) monografiji.

tre i j b r eina: Vienažindys, Sakalauskas Ksav., Jankus, Pakalniškis, Urbonavi ius, Tumas ir kiti „apžvalgininkai“, o taip pat Maironis, Juoz. Dovydaitis (Šiaul niškis Senelis) ir Liudvika Didžiulien . Jie aprašyti penkiuose atskiruose leidiniuose, sudarian iuose bendrai 848 psl. Maironiui skirta atskira daili monografija (272 psl.) patiekianti ne tik puikiai parašyt jo biografij , bet ir kritišk jo k rybos vertinim . Mano išmanymu, jau už š vien veikal Tumas yra vertas daktaro laipsnio. Geresn s studijos apie Mairon kol kas nieks da n ra paraš s.

Ketvirt veik j b r sudaro „Tremtiniai, romantikai“, jie užima vis XI-j Vaižganto rašt tom (234 pl.). Viso labo j yra 14. Štai jie: Jurgis Ambraziejus Pabr ža, Valerijonas Zagurskis-Ažukalnis, Ansgaras Rož nas, Antanas Savickis, Pranas Savickas, Aloyzas Kareiva, Anupras Jesevi ius, Juoz. Silv. Dovydaitis, Julijus Anusavi ius, Pranciškus Butkevi ius, Ladisl. Dembskis, Juoz. Želvys, Kalikstas Ivasakauskis, ir Jeron. Ivipr. Ra kauskis. Iš Ažukalnio, Jasevi iaus, Anusavi iaus ir J. Dovydai io d ta eil raš i bei giesmi , parodan i , kiek kuris tur j s talento ir ko verti j k riniai.

penkt b r surinkti „Aušrininkai, Šviesininkai“. Jie užima vis Vaižganto Rašt XII-j tom (290 psl.). ion eina Basanavi ius, Juoz. Andziulaitis (Kaln nas), Jonas Ma ys (K kštas), Jonas Šli pas, Stan. Dagilis, Aleks. Fromas, Stan. Paškevi ien , Petras Vileišis, esl. Pancerzynskis, Pr. Mašiotas, Ant. Vytartas, Seraf. Kušeliauskis ir Martynas Sederevi ius. Su mažomis išimtimis ia vis stambios fig ros, stebin savo nepaprastu gyvenimu, pla iu veikimu, dideliais nuopelnais. Kai kuri biografijas skaitai, kaip interesingiausi apysak .

šešt b r autorius suvar „Beletristus“. Beletristika jis laiko ia visa tai, k vokie iai vadina „Unterhaltungszwecken dienende Litteratur“; kitaip sakant, ima j pla iausia prasme. Taigi beletristams priskaityti ia ne tik Gabriel Petkevi ait , Mar Pe kauskait , Sofija Przybylauskien

ir Liudvika Didžiulien , bet ir poetai bei eil rašlininkai — Justinas Zubrickas, Motiejus Gustaitis, Vinc. Šliogeris, Ant. Bartkevi ius, Mykolas Šeižys ir publicistai poetai — Kudirka ir Vil. Vyd nas, ir dramaturgai-dramininkai Petras Pundzevi ius ir Marcei. Šikšnys ir sakmininkas Juoz. Lideikis — Aldonas. O kadangi anot Mickevi iaus —

Žodžiuose m s vien tik noras, veiksme — galia matyti.

Sunkiau gerai pergyventi diena, kaip knyga parašyti, tatau laikydamas dor kiln gyvenim tam tikra k ryba, Tumas beletrist tarpan stat ir garsi savo doru gyvenimu Žagar s Barbor Umiastauskait .

T savo beletrist jis duoda nevien gyvenimo aprašym , bet daugelio (k. š. Šikšniaus, Vyd no, Pe kauskait s, Žitkevi iaus, Šeižio...), patiekia ir platok k rybos vertinim . Tuo b du ia randam ištis serij daili kritišk studij apie žymius m s literatus.

Dar margesnis yra veik j septintas b rys. Jin traukta. Myk. Biržiška, Ed. Volteris, Vyt. Juškevi ius, Dom. Bukantas, Liud. Noreika, Juoz. Kairi kštis, Jonas Bartkevi ius, Vyt. Endziulaitis, Juoz. Grandanas, Naftalis Fridmanas, Henr. Sienkevi ius, Eliza Ožeškien , Silv. Gimžauskas, Aleksandr Burba, Antanas Kaupas, Kaz. Jaunius, Jurgis Matulaitis, Adomas Žeimys, Juoz. Ambraziejus, Jonas Katel , Juoz. Paškevi ius, Antanas Pauperis, Felic. Paškevi ius, Ant. Lenkevi ius, Ant. Antan lis, Juoz. Genys, Adomas Pranck nas, Romualdas Styra, Kast. Stašys, Tomas Širvydas, Me . Paliulionis, Kaz. Paltarokas, Kaz. Jas nas, Juoz. Tumas, Ant. Smetona, Jurgis Šaulys, Just. Staugaitis, Lad. Stašinskas, Mart. Y as, Jon. Y as, Petras Leonas, Juoz. T belis, Kaz. Vizboras, St. Šilingas, Kaz. Bizauskas, Aleks. Stulginskis, Jurg. Kubilius, Lad. Nagevi ius, St. Nastopka, Ant. Juozapavi ius. Visi jie pavadinti „publicistai“. ia publicisto žodis paimtas taip pat pla iausia prasme. Publicistas Tumui yra ne vien tas, kurs plunksna raš , bet ir tas, kurs rašan iam pad jo, j gelb jo ar bent užuojautos parod . Tur dami tai omeny, mes ir nedarysime autoriui priekaišt , kam jis publicist skai iun bruko tokius kunigus, kaip Pauper , Antan l , Styr , ir k., n vieno straipsnio savo amžiuje neparašiusius, arba

vysk. Paliulion, generol Nagevi i, Nastopk, toli nuo publicistikos stov jusius. Tumui r p jo ia ne lietuvi publicistikos istorij patiekti, bet surinkti daugiau medžiagos, nušvie ian ios m s kult rin gyvenim XIX amžiaus pabai goje ir XX-jo pradžioje. T tiksl jis tikrai yra pasiek s. Jo pamin jimai ir anks iau nurodyt vyr charakteristikos tie kia labai daug žini, kurios b simam m s kult ros isto rikui bus labai svarbios.

Žinant tai, nebegalima daryti autoriui n priekaišt, kad jis veik j suskirstyme b rius buv s negriežtas, d damas pav. Basanavi i pirman ir tre ian, Gimžausk antran ir septintan, Juoz. Dovydait tre ian ir ketvirtan skyriun. Moksliškam veikale tokie pasikartojimai neb t pliusai. Bet medžiagos rinkiny jie visai pateisinami. Skaitydami tuos Tumo pamin jimus, žavin ius savo gyvumu ir nuoširdumu ir stebinan ius savo gausumu, mes turim ne prikaišioti jam tai, ko n ra padar s, bet tarti nuošird a i už tai, k jis yra mums patiek s. Be Tumo nenuilstamos plunksnos daug kas iš m s veik j taip ir neb t sulauk jokio pamin ji mo. Vienas tik Tumas t vidutin s vert s veik j gyvenime mok jo pasteb ti net ir menk g rio trupin l ir nepatin g jo tai spaudoj pažym ti. Jo raštuosna patek, jie ir pasi liks žmoni atminty.

Be abejo, savo paskaitose universitete Tumas ne apie visus tuos veik jus yra kalb j s. Bet vis d l to, jei neb t tap s profesorius, apie daugel j gal b t visai užmirš s. Profes ra pažadino j rinkti kuo daugiau medžiagos m s literat ros ir kult ros istorijai. Jis tai padar, fiksuodamas plunksna visa tai, k jo plati atmintis savy yra išlaikius. Ištisa eil jo storatomi rašt atsirado daugiausia jam be profesoriaujant. Tais savo raštais jis, gali sakyti, yr suk r s nauj m s literat ros istorijos šak, o drauge savo kole goms humanitarams dav s darbštumo ir moksliško produk tingumo pavyzd. Tuo atžvilgiu ypa pažym tini yra šie 1929 metai. J b gyje Tumas yr nusistat s laim ti negird t rekord, b tent, iki met galo išleisti savo rašt dešimt tom! vidur rugpi io m nesio jis aštuonius tomus jau yra paleid s knyg rink. Jau leidžia devint. N ra abejo-

nes, kad ir dešimt suskubs paleisti, jei tik ras leidį. Šia veikal kr va nori jis, matyt, kaip ir apvainikuoti savo profesorišk veikim, nes ketina kuriam laikui iš universiteto visai pasitraukti. Daro jis tai tam, kad tur damas daugiau atliekamo laiko, gal t pabaigti seniau sugalvotus savo k rinius.

vertindamas Tumo nuopelnus ir jo mokslo darbus, Lietuvos Universitetas 1923 m. yra j pripažin s docentu, o šiais 1929 yr nusprend s suteikti jam ir garb s daktaro laipsn . Reikia tik tis, šis pastarasis titulas m s Jubiliat dar tampriau suriš su Lietuvos Universitetu, o savo žaru ir Jubiliatas, tariuos, ilgainiui paskelbs dar nevien paskait serij Universiteto auditorijose ir pasižym s visuomen je nevienu kilniu žygdarbiu. Tiesa, Tumo pergyventas 60 m. amžius, jo žili plaukai lyg ir rodyt, j jau pri jus senatv s. Bet kas ariau j paž sta, tas žino, jog tai tik matomyb, nes jo dvasia pasilieka tebeišlaikiusi savo karšt jaunyst, sveik k rymbos energij ir niekuomet nesilpn jant darbštum . Tokie profesoriai su jaunuolio širdim, o senio prityrimu, m s Universitetui ypatingai yra reikalingi. Taigi ir linkiu m s Jubiliatui tapti dar garb s profesorium ir su Lietuvos Universitetu niekuomet nesiskirti!

Tumas— bažnytinis rašytojas.

Daug kas težino tik Tum publicist, beletrist ir docent . Kad jis m s ir religinis bei bažnytinis rašytojas, to daugelis visai n ra gird j . O tuo tarpu Tumo nemaž pasidarbuota ir toje, specialin j srityje.

Prad j s savo kunigavim vikaru, jis vis pirma susid r su vaik katechizacijos klausimu. Vaikai reikia išmokyti poteri ir katekizmo. Bet kaip tai padaryti? Tumo kolegos, jauni kunig liai, tuo klausimu laikydavos nevienodos taktikos: vieni vaik mokym poteri užkraudavo davatk l ms, kiti bandydavo vaikus mokyti patys bekattekizuodami juos žodžiu.

Kad davatk l s buv nekokios katek t s, Tumui buvo aišku kaip diena. Jis j n nekviesdavo talkon vaik kate-

kizuoti. Iš kitos šalies jam buvo aišku, kad ir iš pa i ku-
nig katekizavimo žodžiu naudosis neperdaugiausia. Toks ka-
tekizavimas tai tikra kankyn . Kankyn kunigui, nes nor -
damas vaikus gerai išmokyti, turi tas pat tik jimo tiesas po
šimt kart vaikams kartoti. Kankyn ir vaikams, nes kol
jie girdi kunigo žodžius, jie tariasi išmok katekizmo, o kai
tik gr žta iš bažny ios namon, visai užmiršta, k iš kunigo
yra gird j . Griežtai imant, toks mokymas — yra ir bus
bergždžias darbas. Kad jis neb t bergždžias, turi vaikams
ir kunigui ateiti pagalb spausdintas katekizmo tekstas
arba knygel .

Spaudai esant anais laikais uždraustai, toki knygelė ne-
buvo. Vienatinis Valan iaus „Rymo katalik mokslas“ buvo
beveik nebegaunamas, o be to vaikams jis buvo per platus.
Šiems reik jo tur ti trumpesnis ir prieinamesnis katekizmo
vadov lis. Nesant, kas j parašo originaliai, Tumas ima pla-
iai vartojam j Filochovskio katekizm ir išvert s lietuvi
kalbon, išleidžia Tilž je. Kaip tas leidinys buvo reikalingas,
parodo faktas: per penkerius metus (1899 — 1904) iš jo jo
net trys leidimai. Be paties katekizmo teksto buvo ia prid
ta dar Tumo parašytoji žanga apie katekizm ir ele-
mentorius.

Leidžiant š katekizmo vadov l , Tumui r p jo ir lietuvi
kalbos grynumas. Taigi, kiek anais laikais buvo galima, jis
steng s iš poteri ir katekizmo pašalinti senus polonizmus
ir nevykusius teologiskus terminus pakeisti tinkamesniais.
Tuo b du šis Tumo išleistas katekizmas yra nemaž patar-
nav s ne vien Bažny iai, bet ir m s tautyb s reikalams.
Lietuvi vaikai gal jo iš jo kiekvien valand pakartoti savo
lietuviškus poterius, net jei ir pasitaikydavo jie užmiršti.

Po vaik antroji Tumo meil — tai mokslus einan ioji
jaunuomen bei studentija. Ši taip pat religijos srity reika-
linga dvasios sustiprinimo. Tumui tai buvo aišku. Tik kaip
tai padaryti? D l žinojimo, jis gerai žinojo, kad religij
galima dvejopai ži r ti: iš vienos šalies, kaip tam tikr
religini ties sistem , iš kitos — kaip tikr j gyvenimo
keli . Pirmuoju žvilgsniu religijai stiprinti reikia gilesnio t
religini ties pažinimo ir mok jimo jas apologeliškai ap-

ginti. Antruoju žvilgsniu — reikia gilesnio persi mimo Kristaus dvasia, kaip ji apsireiškia pa iame Kristaus asmeny ir jo darbuose. religin filosofij , apologetik Tumas netur jo palinkimo. Užtat antrasis kelias — gilinimasis Kristaus gyveniman — Tumui atrod tinkamesnis, kaip tiesiog ved s tikrojo gyvenimo ideal , kiek jis mums yra nušviestas evangelijos pasakojimuose. Skyrium nuo evangelijos paimt vien kit religin dogm jaunuolis inteligentas gali laikyti neturin ia glaudaus s ryšio su krikš ionyste ir b ti link s paabėjoti d l jos, bet pa iam Kristaus asmeniui, jo gyvenimui ir pasišventimui nieko negal s prikišti. Tur damas tai omeny, Tumas ir pasiryžta m s studentij ar iau supažindinti su evangelijos turiniu. Tam tikslui jis ver ia lietuvi kalbon barono Nikolai „Vadov l šv. Morkaus Evangelijai tyrin ti, skiriam moksleivijai“. Veikalas jau seniai spaudai prirengtas, bet, deja, lig šiol vis dar nesurad s leid jo. Kas yra pats baronas Nikolai: katalikas, ar protestantas, kunigas, ar civilis, aš gerai nežinau. To d l ir manau, kad prieš teikdamas š savo vertim spaudai, Tumas tur t duoti j d-rui prof. Grigai iui ar kitam kuriam m s biblistui perži r ti, ar n r ten kartais t l nukrypim nuo katalik Bažny ios mokslo. To reikalauja ne tik kanonai, bet ir pa i student dvasiškoji nauda.

Besir pinant supažindinti studentij su evangelija, Tumui labai r p jo ir pats evangelijos tekstas, o už vis jo lietuviškas vertimas. Tod l kai 1921 m. buvo sumanyta išleisti jubiliejinis lietuviškas Naujo statymo arkivyskupo Skvirecko vertimas, Tumas mielai sutiko netiktai to leidinio b ti korektorium, bet ir paraš jam žang . Gaila tik, kad joj tepaliesta to jubiliejinio leidinio vien finansin pus .

Myl damas moksleivij apskritai, Tumas ypatingai myl jo ir tebemyli klierikus ir jaunosius kunig lius. Jiems jis ir yra paskyr s, galima sakyti, pat gražiausi ir nuoširdžiaus savo veikal l „Jaunam veik jui“, iš jus Kaune 1925 m., bet parašyt daug anks iau. Jis dedikuotais dviem per anksti mirusiem Tumo draugam, pavyzdgingiem kunigam: Pranui Turauskui (1876 — 1919) ir Jonui Visbarui (1869 — 1919). Savo turiniu jis priklauso pastoralei teologijai, savo gi for-

ma yra tai, k vokie iai vadina „theologische Plauderei“. Mat, autorius, sivaizdav s priešais bestovint jaun kunig l, laisvai ir draugiškai kalbasi su juo, teikia jam vairi patarim ir persp jim, pasisako atvirai ir savo klaidas, kad jaunasis kunig lis j savo gyvenime vengt, išanksto ieškot si geresni ganytojavimo priemoni. Visa tai išdeda autorius laišk — feljeton formoj, necituodamas n vieno askezos veikalo, nei Šv. Rašto tekst, o vis d lto jo veikalas patiekia tiek kilni min i, sužadina tiek ger jausm, kaip retas kurs, net ir geriausias asketikos vadov lis. Ir ko ia tik n ra! Štai nuoširdžiausias pažadinimas pasiryžim, ištvėrm: „Ryžkis nesidairyk!“ Štai rimtas raginimas darbštum „Nugal k tingin!“ O štai v l kokia puiki oda šviesai, mokslui:

„Mokslas tai duona... Gard s kiti valgiai. Gard s cukrainiai. Vis d lto jais nemisi... Miela muzika, tik jei tau tuo prad jimu 10 valand kas aus grot, tu iš proto išeitum... Gera tur ti prieteli. Tik jei jie prad t tave kasdien lankyti, tu nusipirktumei cerber savo durims saugoti... Knyga net ne pati geroji... nuramins tave, patenkins tave, numalšins jaun nerim, veržim si šokti b gti toliau; o kur, o ko, n pats nežina!“...

Joks mokslin ius geresnio knygai panegiriko neparašys.

Kas nusimano poezijoje, perskait s straipsn, „Ei, jaunuomene, kilk lig debes“, tuojau supras, kad tai tikras eil raštis, puiki poem l!

O kiek ia gyv tip! Štai „greitasis kunig lis“, „skraidžioj s po bažny i, kaip paukštyt“. Štai jo antipodas „kunigas lemt ta“. „Kalba kalba, t savo breviori ... ir galo n ra. O žmon s laukia. Ruošias ruošias tas savo mišeles laikyti ir v l galo n ra. O žmon s vis kantriai laukia. Geria geria t savo arbat ... prieš lyd damas velion kapus ir v l galo n ra. O žmon s jau pradeda nekantrauti“...

Švelniai persp ja jaunus kunigus, kad nepapiktint šiaip jau žmoneli kunigiško stiliaus neišlaikymu. Pats nusiskundžia nusid j s, buv s bejausmis savo motinai, prašomos skarel s nenupirk s. Mokindamas malonumo, duoda jaunam kunig liui patarim; „Nedr sk žmoni barti. Tegu klebonas...“

B k malonus ir iškrypliams. Ne lazda ir koneveikimais Mokytojas atvert ištvirkilius ir sukilius“...

„Aukščiauioj pareigoj“ iškelia labai svarb klausim apie didel reikalingum talentingai sustatyto vadovlio, „kaip reikia mirštantieji marinti“.

Straipsni „nebek automatas“, „Tolyn nuo pinig“, „Davatkos“ turinys ir be paaiškinim suprantamas, bet klyst, kas manyt, rasi sia tam tikr teorij; j viet užima realiausio gyvenimo faktai.

Paskutiniai du dalykliai — tikri dieman iukai. „Dilexi decorem domus Tue“ geriau neparasyt n didžiausis asketas ir mistikas, o „Fratres, sobrii estote“ — n sausiausias abstinentas.

Šiek tiek nekonsekvencijos galima tik rasti ten, kur autorius kalba apie kunig politisk j veikim. Nes pradzioj 21-am pusl. jis rašo:

„Bažnyios nebegana. Duok mokykl, knygyn, skaitykl; duok laikraš i ir knyg; kalbi bažnyioje, kalbi mokykloje tai, kalb k dar ir rinkoje! Daryk partijas, frakcijas, krypsnius. Vesk rinkimus, skelbk programas, rašyk status ir statymus; organizuok, kontroliuok, atstovauk; bek apologetas ir netikr j stab griovikas: kontroliuok ir kritikuok!...“ o visa tai tam, kad bt „daugiau, daugiau šviesos“. Bet gal 103 psl. jis šaukia:

„Kaip aš begaliu eiti dvasišk j tv savo sielos reikalais, mat sar gird j s, kaip jis yra pagrimzds gryniausiam politikos materializme“?!“

Ir kiek tol liau 110 pusi. priduria:

„Mielas Dieve, koki faktini negerum esti iš kunig dalyvavimo seimuose, kad ir bt jiems juridini gerum!“

Tur damas toki viena kitai visai priešing direktyv, jaunasis kunig lis tiesiog nežinos, kaip jam elgtis: ar ia eiti „daryti partijas, frakcijas, krypsnius“, ar bgti nuo politikos, kaip nuo baisiausi velnio žabang? Vieno nurodymo, kad pasitaiko daug faktini negerum iš kunig dalyvavimo seimuose, ia neužtenka, nes nemažiau faktini negerum galima pririnkti ir iš kunig nedalyvavimo seimuose. Vadinasi, kunig ir politikos san-

tyki klausimas yra daug painesnis, negu Tumui atrodo. Jis reikia atsižvelgti ne vien pačius negerumus, plaukiančius iš kunigų dalyvavimo ar nedalyvavimo politikoje, bet ir varias laiko ir vietos aplinkybes, kultūrinį krašto stovį ir daug ką kita. Iš to, kad „mūsų vikarams“ nepatartina užsiimti politika, visai neišeina, kad Seipeliams ir Braunams nebūt galima ministeriauti. Taigi Tumo veikalų „Jaunam Veikėjui“ šis svarbus klausimas yra tik paliestas, bet neišsprastas.

Jis neišsprastas taip pat ir kituose toje pačioje temoje išleistuose Tumo raštuose, k. š. „Vikarų politika“, „Politikos ar visuomenės kunigų darbas“. Apie juos galima trumpai atsiliiepti klasišku aforizmu: „Ut desint vires, tamen est laudanda voluntas“. Prityrusiu vadu toje srityje Tumas niekuomet nebuvo ir rodos, nebus, bet jo geri norai patarnauti kunigijai šiam atvejy neabejotini.

Iš savo prityrimo jis žinojo, jog jaunam kunigui ganytojaviui nemaž pasunkina neturėjimas manomos pamokslinios literatūros lietuvių kalba. Kaip kitur, taip ir šia Tumas stengias mūsų kunigijai patarnauti. Tam tikslui jis suieško kun. Ant. Bartkevičiaus „Pamokslai apie Sakramentus“, prirengia spaudai, ir parašo žangą, kurioje patiekia biografišką žinią apie to pamokslų autorių. Išėina jie Amerikoje, Shenandoah, Pa 138 psl. knygelės pavidale.

Išleisdamas 1915 m. Rygoje Valančiaus „Blaivybės Gromatas“ ir parašydamas tam leidiniui žangą vardu „Senoji Blaivybė“, Tumas nemažą patarnauja ir mūsų blaivybiniam judėjimui.

Neapsakomai brangindamas Valančiaus, jis surenka ir išleidžia vysk. Motiejaus polemiškus raštus prieš pravoslaviją, davęs jiems vardą „Maskoliams katalikus persekiojant, Kaunas 1929“, o taip pat išveria lietuvių kalbon jo lenkiškus raštus memuarus ir išleidžia šiais 1929 m. atskira knyga: „Motiejus Valančiaus Žemaičių vyskupas. Pastabos pamišau“, pridėjęs prie jų nemaž ir savo brangi pastabą. Abu pastaruoju leidiniu sudaro svarbią našą Lietuvos bažnyčios istorijai.

Be Valan iaus Tumui brang s ir Lietuvos vyskupai. Per ingres Žemai i vyskupo Pr. Karevi iaus jis entuziastiškai prakalba ir pasveikina nauj ganytoj . Su nemažesniu džiaugsmu jis prabyla ir nauj Vilniaus vyskup D-r Jurg Matulevi i jo konsekracijos dien , ir Telši vysk. Staugait Just. ir k.

Neužmiršta jis pamin ti spaudoje ir kiekvien šiek tiek žymesn gyv bei nabašnink kunig . T kunig pamin jim bei nekrolog jis yr priraš s daugiau kaip 150. Ir ne tik priraš , bet ir j neužmiršo, kaip tai parodo kad ir šis jo paties sustatytas ir „Tiesos Kelio“ redakcijai atsi stas j s rašas. Štai tie kunigai: Alekna Ant. Aleknavi ius K., Ambrazevi ius Juoz., Antan lis Ant., Andriuškevi ius Myk., Antanavi iai, Andriukaitis K., Bajorinas Ant., Baktys Petras, Barauskas Ed., Barauskas Petras, vysk. Baranauskas Ant., vysk. Beresnevi ius Aleks., Bikinas Juoz., Bartkevi ius Ant., Budrikas Dom., B iai, Bu nys Pr., Burba Aleks., Butkevi ius Pr., vysk. Girtautas Gasp., Dabševi ius Tom. Juoz., Dambrauskas Aleks., Daukša Mikalojus, De la Mennais, Dembskis Lad., Dembskis Vitalis, Dovydaitis Juoz-Silv., Dovydaitis Justinas, Eidimtas Ant., Eitvydas, Er ius St., Gabševi ius, Garalevi ius, Gargas, Genys Juoz., vysk. Giedraitis Merkelis, vysk. Giedraitis Juoz. Arn., vysk. Giedraitis Simanas, Gintila Jon. Kriz., Gimžauskas Silv., Grosas Sim., Gustaitis Mot., vysk. Holovinskis Ign., Januševi ius Pov., Jas nas Kaz., Jaunius Kaz., Jesevi ius An p., Jurgaitis Mare., Juškevi ius Ant., Jurevi ius Felic., Juzumas Tadas, Juzumas Ant., Juzumas Vincas, vysk. Kahnas, Karbauskas Jon., vysk. Karosas Ant., Kasakauskis Kalikst., Kašarauskas Ambr., Katel Jon., Kaupas Ant., Kazlauskas Kaz., Kybelis Kaz, Kojelavi iai, Karklinskis Kaz., Lialis Felic., Legeckis Petr., Lenkevi ius Ant, Liandsbergis Pr., Lideikis Juoz., Lymantas, Liutostanskis, Mackevi ius Ant., Maironis Jonas, Majeviskis Košt., vysk. Matulevi ius Jurg., Mežinys Myk., Mežinys Mat., vysk. Michalkevi ius Kaz., Mykolaitis Vinc., Milukas Ant., Morkys Pov., Naudži nas Ant., Noreika, Novickiai, Nezabitauskas, Olševskis Myk., vysk. O'Rourkas Ed., Pabr ža Jurg. Ambr., Pakalniškis Kaz., vysk. Paliulionis Me ., vysk. Paltarokas Kaz., Paškevi ius Samuelis, Paš-

kevi ius Juoz., Pauperis Ant., Petkevi ius, Petreikis Kaz., Pocius Dom., Pranaitis Just., Pronckietis Kaz., Pronckus Ad., Ra kauskis Jer., Ra kauskis Adol., Rajuniec Ant., Razutavius Jurg., Rimavi ius Petras, Rimavi ius Rrunonas, Rupeika Juoz., Rupeika Kajet., Savickis Ant. Savickas Pr., Sideravius Martyn., Sirvydas Tom., Skrodzki Kaz., Stakauskas Juoz., Stanskis, Stašys Kast., vysk. Staugaitis Just., Styra Romual., Strazdas Ant., Šeizys Myk., Šilinskis Pov., Šimaitis, Širvydas, Kost., Šleivys Kaz., Šliogeris Vinc., Šliupavi ius. Šukevi ius Aleks., Tamulevi ius J., Totoraitis Jon., Tatar Ant., Purauskas Pranc., Urbonavi ius Pr., Vaitkus Myk., Valentinas Petr., vysk. Valan ius Mot., Viengalis Pov., Vienažindys Ant., Vizbaras Jon., Vytartas Ant., Zabermanas Jonas, Zagurskis Valer., Zaleskis Juoz., Žebrys Juoz., Žebrys Kaz., Žeimavi ius Adom., Želvys Juoz., Žiogas Juoz., Žitkus Kaz. ir daug kit trumpai min ta.

D liai to ir nenuostabu, kad Tumo klausytojai studentai ir yra pramin j „klebon istorininku“. Tai, žinoma, pasakyta su pašaipu, bet toje pašaipe gl di ir geroka tiesos dalis,, parodanti, kad Tumas ir ia yra laim j s rekord , nes iš vis m s kunig rašytoj jis neabejotinai tap s pats „kuni giškiausias“, bent ta prasme, kad apie kunigus daugiausia yra raš s.

Ir tai nesunku sau išaiškinti. Savo netrumpam gyvenime Tumas ir kaip vairiuose Lietuvos kraštuose kunigav s, ir kaip vairi laikraš i redaktorius ir raštams auk rink jas, tur jo progos pažinti beveik visus Lietuvos kunigus, o pažin s, gal jo ir kiekvien j tinkamai apib dinti ir j nuopelnus spaudoj parodyti. Simpatingas, judrus, kaip gyvsidabris, visuomet pilnas naujausi žini , Tumas kiekvienoj klebonijoj b davo mielas sve ias. Daug ko jis vietos kunigams pripasakodavo, daug ir iš j išgirdavo. O kadangi jo atmintis syk gird to dalyko beveik neužmiršdavo, tai ir nenuostabu, kad ilgainiui Tumas pasidar gyva m s kunigijos kronika.

* *
*

Pati kunigija žirjo Tum dvejopai: senesnieji kunigai (išskyrus vien kit) laik j nerimtu karštuoliu, nuolatiniu tvarkos ardytoju; kai kurie, k. š. Eidimtas, Zaleskis tiesiog jo nekent, abejodami net jo katalikiškumu. Užtat jaunesnieji — galv už j guld, klaus jo žodži, g r jos jo raštais, laik savo dvasišku vadu, korifiejum, pranašu. Tai, gali sakyti, t s s iki Tumui Vilniun išvykstant.

Šioj naujoj vietoj jis randa ir nauj gyvenimo s lyg. Kad ir nepaliauja buv s kunigas, ištikimai ein s savo kunigiškas pareigas, jis vis d lto daugiau sukas tarp civili Vilniaus inteligent, negu tarp kunig. Susiartina su Petru Vileišiu, susidraugauja su A. Smetona. Palaiko jis gerus santykius ir su vadinamais pirmeiviais bei kairiaisiais. Mat, Vilniuj lietuvi maž tesant, jis kiekvien inteligent lietuvi laik brangintina j ga, kinkytina bendr tautyb s darb. D liai to tautyb s principas jam ir atrod vienatinai d tinas Vilniaus lietuvi veikimo pagrindan. Tuo principu jis tik josi b si galima daugiau pritraukti veik j. Jam r p jo daugiau j kiekyb, negu kokyb. Jam svarbu buvo, kad lietuvi veikimas Vilniuj nuolat augt, stipr t ir kad jis b t aiškiai lietuviškas tautiškas. Toje grynai tautiškoje dvasioje buvo vedamas ir redaguojamas „Vilties“ dienraštis.

„Vilties“ leid jai, daugiausia kunigai, tuo nevisai buvo patenkinti. Kai kurie m r goti, kad „Vilty“ permaž teatsizvelgiama Bažny ios ir tikybos reikalus, kad šis dienraštis gan tinai yra tautiškas, bet neužtektinai katalikiškas. Kas ia kaltas?—Žinoma, „Vilties“ redaktorius—Tumas!..

Ne visi tai akis sak, bet taip manan i buvo nemaža. O už aki buvo formuluojama ir konkretesni priekaišt: Tumas per daug sucivil j s, suliberal j s, suviln j s, vien Vilniaus krašto reikalams teatsid j s...

Griež iau dalyk ištyrus, gal ir b t paaiš j, kiek yra tiesos tuose priekaištuose. Bet tam tyrimui nebuvo laiko, Michalkevi iui iš vysk. Cirtauto ultimatyviai pareikalavus, teatsiimie sau Tum iš Vilniaus, šiam užuot teisinusis, teko

skubiai grįžti prie parapijinio darbo. Laižuv, o per kar ir po karui kuo kitu užsiimti. Taip anie priekaištai savaimė atkrito. Patsai gi Tumo pašalinimas nuo „Vilties“ iš jo tiesiog jos nenaudai, nes likusi be Tumo ji netik n ra tapus katalikiškesn, bet anaipol J. Kubiliaus straipsniuose apie katalikišk j veikim ir moksleivius ateitininkus buvo pasirodžius, gali sakyti, beveik antikatalikiška. Kilusiame iš ia gin e Tumas visai nedalyvavo. Grynai katalikiško veikimo jis niekuomet nesmerk, anaipol, pats katalikiškoms organizacijoms yr nesyk pad j s, k. š. „Blaivybei“ — savo paskaitomis, „Saulei“ — savo kelione Amerikon ir t. t.

Bet šalia katalikyb s jam nemažiau brangi buvo ir tautyb . Jis jau seminarijoj yr buv s „Basanavi iaus tipo tautininkas“, Vilnius jo tautišk nusistatym dar labiau sustiprino. Pradžioje, seim laikais, matom j netik Tautinink S jungos nariu, bet ir Tautinink partijos veikliu agitatorium. V liau, ne su viskuo toje partijoje besutikdamas, jis iš jos išstoja, nors ir nepaliauja jai simpatizav s. Ypa myli jis tautininkus moksleivius — „Jaun j Lietuv ", nesigail damas jai ir savo širdies ir savo auk . Laikydamas j katalikiška organizacija, jis net kaltina kunigus, kad jie „Jaunosios Lietuvos“ skyri nenor imti savo globon. Jei tie skyriai tos globos nesibijo ir jos nori, tai Tumo pabarimas gali b ti ir teisingas, nes visuomet geriau, kai organizacija turi savo dvasišk vadov — kunig , negu kad pasilieka be jo. T ja mintimi persi m s, Tumas visoms tautinink organizacijoms nesigaili dvasišk patarnavim . Jis yra j sacerdos magnus, j staig pašvent jas, j darb laimintojas, j iškilm se pamokslininkas, j katalikyst s liudytojas. Visa tai atlieka jis su mielu noru ir pasišventimu, nesigail damas net savo sveikatos ir laiko. Š met pav. Šiauli švent je besakydamas pamoksl ir beži r damas j vaidinamos misterijos, peršal s, gavo aus uždegim ir tur jo por m nesipersirgti. Ta iau klyst , kas manyt , Tum esant tautinink ekskluzivist . Tikrumoj to n ra. Dirbdamas tautinink organizacijose ir laikraš iuose, jis neatsisako bendradarbiauti ir grynai katalikiškoje spaudoje ir akcijoje, kaip gali paliudyti kad ir m s blaivininkai ir ateitininkai, o taipgi „Bažnytin s

Apžvalgos*, „Vado“, „Tiesos Kelio“, „Ganytojo“, „Šaltinio“, „M s Laikraš io* redaktoriai.

Tiesa, rašant daug, labai daug, Tumui pasitaikydavo padaryt klaiding žingsni (pav. jo bandymas bendradarbiauti šiaulišk je „Kult roj“) ar išreikšti spaudoje nuomoni , su kuriomis katalikai publicistai negal davo sutikti ir gaudavo su Tumu smarkiau susikirsti. Bet visa tai teparodo tik viena, kad Tumas, kaip ir kiti žmon s, n ra neklaidingas, kad jo vienur-kitur šiek tiek gal nuo tiesos nutolta. Iš ia gi tegalima tik viena išvada, kad Tumo raštus ir žygius turime ži r ti kritiškai, bet nevalia mums j à priori niekinti ir pat j autori smerkti. Visa, k jis yr dar s ar raš s, dar ir raš bona fide, tur damas geriausi nor patarnauti tiesai ir pažangai ir netur damas n mažiausio noro nuo Bažny ios nutolti. D liai to ir vieno kunigo bandymas mesti šeš l ant Tumo ortodoksijos, remiantis jo Vytauto bažny ioj sakomais pamokslais, nu jo niekais, nes ar iau dalyk ištyrus, skundas pasirod silpnai tepamatuotas ir ne rodytas.

Kaipo romantininko, kun. Tumo tik jimas yra giliai mistiškas, jokių racionalizavimų nesusiaurintas, taigi pilnutinis, integralinis. Jis kasdien mielai laiko mišias, eina išpažinties, dalyvauja kasmet kunig rekolekcijose, kalba brevijori , neretai net savo bažnyt l j užsidar s. Tas pat pasakytina ir apie kitus jo grynai kunigiškus darbus.

D liai to n kiek n ra suklyd s vysk. Pr. Karevi ius, Tum , kaip pavyzdį kunig , 1921 m. pakeldamas garb s kanauninku. Nuo sav s galiu ia dar prid ti, kad ta, tikrai užpelnyta garb netik nesugadino jame kunigo, bet dar iš jo jam dvasios sveikat . Mat, kanauninkyst nebuvo jam tušias titulas, bet tikras reališkasis paaukštinimas, savotiška kunigo bajoryst — noblesse. O kadangi n o blesse oblige, tatai ir kun. Tumas, užsid damas ant kr - tin s kanauninkišk kryži , užsid jo drauge ir nauj dvasiš k kryži , pereidamas iš blaivininko, kuriuo buvo, kone pilnus abstinencijos id ja Lietuvoje kan. Tumo asmenyje tur jo vien iš ener-

gingiausi ir gabiausi savo apaštal . Paskutiniu laiku jis t id j kiek modifikavo.

Tur damas tikr kunigišk pašaukim , Tumas karštai myli ir savo bažny i , prie kurios jam tenka gyventi. J jis r pestingai priži ri, daboja, kad ji b t švari, daili, tur t g li altoriuose. To jo r pestingumo pavyzd galime matyti, kad ir jo n n valdomoje Vytauto bažny ioje. Pa m s j , iš vokie i sunaikint , dvokian i nuo joj laikyt supuvusi bulvi , Tumas j gražiai atnaujino, altorius pastat ir papuoš dailiais Kalpoko ir Janulio paveikslais, tais suolus, pa vairino laikomas joje pamaldas žymi artist giedojimais bei muzika ir tuo padar tai, kad dabar Vytauto bažnyt l mielai lankoma lietuvi kaunie i inteligent . Jos garb yra išk lus ir susidariusi viešoji opinija apie Tumo ger šird , sukalbamum , minimalin formalum reikalavim . ia yra daug tiesos, bet d l formalum , tai Tumas j reikalauja nemažiau, kiek Bažny ia yr nusta ius. Juk kiekvien jo, neturin io savo cirkulo, žingsn kontroliuoja kurija.

Kas kitas, pagars j s kaip publicistas, beletristas, moksli- ninkas ir bažnytinis rašytojas, gal b t suklyd s, pakil s puikyb n. Su Tumu to neatsitiko: jis kaip buvo, taip ir po šiai dienai teb ra visiems prieinamas, meilus, greitas kitam patarnauti ir pad ti, visuomet malonus, linksmas, atlaidus. Taigi ir nenuostabu, kad jis, lyg koks magnesas, traukia sa- v sp kiekvien tiek civil , tiek kunig . Visiems malonu su juo susitikti, draugiškai pasišnek ti. Neapsiriksiu, rodos, pa- sak s, kad n ra kito Lietuvoje žmogaus, kurs tiek tur t sen paž stam ir draug , kaip Tumas. Myli j daug kas, kaip žmog , dar daugiau myli j , kaip kunig . Mes lietuviai kunigai tur tume j dar labiau myl ti ir branginti, kaip savo luomo pažib . Jis yra m s pažiba savo milžinišku talentu, o dar didesne — savo visur užsipelnyta meile. Su Tumu galima nesutikti, susigin yti, bet b ti jo priešu, susipykti — tiesiog n ra kaip. Jei kas jam prikiština, tai nebent per di- delis jo gerumas net ir tokiems meil s nevertiems, kaip Kapsukas ir kiti panaš s, o taip-pat ir per didelis gy- rimas jo kritiškuose veikal vertinimuose. Bet tai yra vien širdies kalt s, net ir atleidimo nereikalingos. Jos plaukia iš

didelis Tumo meilės žmonės. Visame savo gyvenime jis visuomet buvo ir po šiais dienais tebėra tai, kuriai vadina „istinyj eloviekoliubiec“.

Panorėjus, bet galima dar daug ko pasakyti apie Tumą ir kaip žmogų. Bet šiam mano rašiniui jau ir be to per ilgai iš jus, palieku tai kitiems jo biografams. Jei yra užbaigai kas bepridurtina, tai nebent šie L. Girios žodžiai, kuriais jis savo Tumo biografiją pradėjo.

„Vienas populiariausias Lietuvoje žmonės yra, be abejo, kun. J. Tumas... Populiarus jis ir mįšiamas ne nuo vakar dienos, gali sakyti, vis mįš visuomenės tarpe. Net ir tu, su kuriais jam teko idjiniai kovoti, jau tai kaip publicistui, jau tai kaip visuomenės veikėjui..., jei ir nįramiamas, tai vis dėlto gerbiamas. Savą populiaringumą sigijo jis jau tikru gyvu savo talentu, žavinįu jo rašiniuose, jau tai nepaprastu judrumu ir energija visuomenės darbuose, kuriuose jis lig šiol tebėra nenuilstamas. Mįšiamas gi jis dėl savo gyvo ir nuoširdaus budo didžiai maloni savybi. Visas jo gyvenimas, nuo pat pirmųjų smoningumo žingsnių — tai vienas nesiliaujantis visuomenini emocijų judrumas, nuolat ir kiekvienose aplinkybėse ieškantis sau naujų siekimų vykinti, naujų spragų tverti: jo gyvenimas — nuolatinis darbas, — darbas ir darbas — ne sau, ne savajai karjerai, bet visuomenei, tautai, kraštui“...

Taigi ir baigiu šaukdamas:

Tesie šventi nįnamų jaunimui

Darbai šio didžio darbininko!..